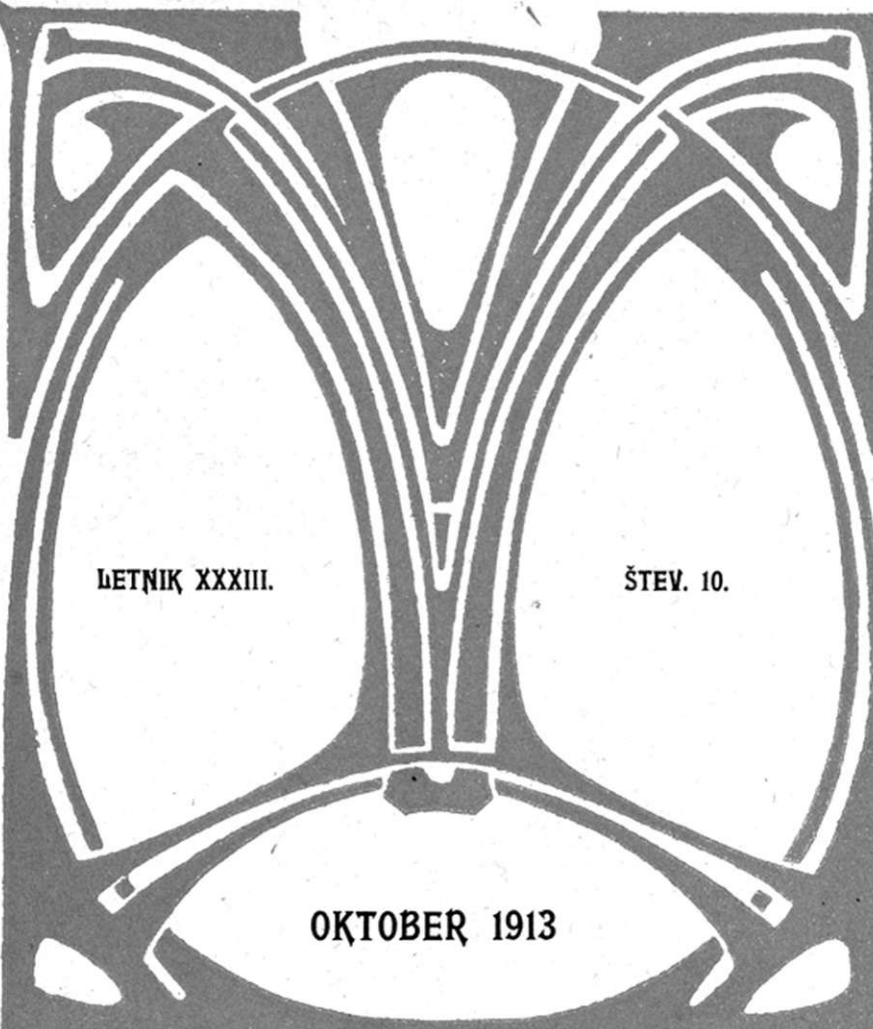

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

LETNIK XXXIII.

ŠTEV. 10.

OKTOBER 1913

Vsebina oktobrskega zvezka:

1. Ivan Albrecht: *Pesem*. — *V blaženem hipu*. — *Tiho, tiho ...* — *Na Krasu* 505
2. Rado Murnik: *Hči grofa Blagaja*. Roman. (Dalje prihodnjič.) 507
3. Fran Albrecht: *Pesem granitnih cest* 520
4. Aleksander Hudovernik: *Spomini na Janeza Trdino* 527
5. Felicijan: *Melita*. (Konec prihodnjič.) 536
6. L. Pintar: *O krajnih imenih* 545
7. Ferdo Kozak: *Sestri*. (Konec prihodnjič.) 550
8. Književna poročila.
Fran Albrecht: *F. Milčinski, Volkašin*. — A. Debeljak: *Fr. Remec, Na devinski skali*. — Jos. Šest: *Etbin Kristan, Drobtine iz Pavlihove zapuščine*. — Kapistran: *Dr. Leopold Lénard, Ljubljanski dirindaj*. 557
9. Razni zapiski.
L. P.: *Ali Meonid ali Meonijan*. — H. Smrekarjeve razglednice . 560

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h,
četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.
===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj: Valentin Kopitar.

Urednik: dr. Janko Šlebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Ivan Albreht:

Pesem.

Kako vzkipi, zavre življenje v polju,
ko solnce se zasmeje mu v obraz!
Med ptički, cvetkami in med dekleti
bi kmalu bil vesel še jaz.

In od radosti legel bi med brazde,
da v sanjah tam bi znoj in kri sejal,
in vse poletje in vso dolgo jesen
bi mirno sredi njive spal.

In v snu bi čul ves tajni tok stvarjenja,
bolest oddal bi zemlji in bridkost,
a potlej vstal bi in z dekletom mladim
objel bi srečo in mladost.

V blaženem hipu.

Sladka tajna svet ovila
in midva sva se strnila
v eno samo bitje sanj.

Ljubim — šepetal zefir je,
ljubim — trepetal vsemir je,
ko strmel sem vanj.

Tiho, tiho . . .

Tiho, tiho angel božji
spe čez polje in poljublja
cvetje, v rosi sanjajoče.

Tiho njemu se pridruži
misel moja in izgublja
ž njim se v polje in med koče.

V koči dekle moje sanja,
Bogu sebe v dar obljublja —
moje srce nemo joče.

Na Krasu.

I.

Te revne kože, tesna enoličnost!
Obrazi trdi kot kosti,
v očeh upornost jim gori. —
Nikjer nič sanj, veselih misli:
k poroki, h krstu mrki vsi
kot šli bi po seno na svislj.

Srce preklinja, jezik moli,
ko gre na polje v večen boj,
ker kamen mu popije znoj
in kamen posuši mu kri.

Le kadar je do smrti truden,
zavre mu v žilah in vzkipi,
a takrat v jarku poleg ceste
pijan leži.

II.

Dolgočasno dež rosi na polje,
kolne kmet, ker sadež gnije —
Vsak hip globlje brazde so na licu.

Sinček pa sedi pri stricu:
„Ne res, striček, da v Ameriki
zdajle toplo solnce sije?“

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal Rado Murnik.

37.

Se Alenčica hitro usuknila,
na konjiča urno je smuknila.
Je Lenčica daleč dirjala,
daleč, oj daleč v ravno polje.
Višji soldat v lini stoji
pa tako pravi pa govori:
Sem spodrči Rožmanov soldat,
žensko telo je presrčno,
moško telo je prelepó;
mi ga pa moramo skušati.

Narodna.

Ljublansko barje je pokrivala gosta megla. Nad izhodnimi gozdnimi vrhovi se je pokazal zadnji krajec.

Po planotah Dolgega hriba in po dolinah ob izhodni strani Dolenjske ceste pri Rudniku in Lavrici so taborili konjaniki bosanskega beglerbega Isa paše. Dasi je bilo že opolnoči, vendar so še vedno prihajali jezdecí z ujetniki in uplenjenim blagom z dolenje strani, od gorenje pa so se vračali ogleduhi, ki so bili oprezovali okoli Ljubljane.

Malone tik nad cesto, na golem zapadnem obronku Debelega hriba južno pod Rudnikom, je stal purpurni šator Osman paše. Na srednjem kolu je brlela oljenica; lahno se je gugala in obsevala s svojim medlim svitom luskinaste oklope, ščite, handžarje in drugo orožje. V ozadju je počival Osman paša na preprogah, mehkih ko mahovina. Na desni blizu vhoda je ležal osemnajstletni Omar, odet s svojim dolgim kaftanom; na levi se je bil zleknil sluga Ilmihal na kupu pregrnjenega listja in smrečja. Naokoli so spali konjaniki deloma v šatorih, deloma pod milim nebom, spali mirno, kakor sita zverjad. Nekateri pa so stali pri konjih, ki so zobali pšenico.

Omar je bedel. Polnočna sapa je strahotno šumela po bližnjih hostah. Skozi razporo v platnu je posijala luna plaho in vendar vablljivo. Tiho je šel iz šatora in sedel na bukovo korenino, oblažinjeno z nežnim zelenim mahoim.

Na temnomodrem nebu so migljale in lesketale zvezde ko razmetani, pozabljeni dragulji. Iz megleneja morja nad močvirjem

sta se oglašala sova in skovir. Gozdna sapa je odganjala zoprne duh z močvirja in s pogorišča v Rudniku, kjer je še vedno tlelo in se kadilo; majala je konjski rep in zeleno zastavo s polmesečem pred šatorom, razmikala drevesne vrhove in gnala dva podolgasta oblaka v neizmerno veseljnost. Više in više je plula svetla luna, obsevala belo cesto in sula srebrno cvetje na listje in igličevje in mahovite skale. Njena luč je odevala Omarja kakor z lahnim svilatim pajčolanom.

Odkar je zapustil mladi janičar Vranduk, je vidno shujšal. Kaj vse so videle njegove oči v malo dneh, koliko grozovitosti, koliko neusmiljenosti! Ko so pridirjali preko Banjaluke, Prjedora, Kostajnice, Siska in Samobora proti kranjski meji in mu je dejal Osman paša: „Glej, tu je Hrvaško, tam Štajersko in tam Kranjsko“, tedaj je zatrepetal od radosti. Do dna duše ganjen je gledal in gledal domovino s pobožnimi, svečanimi čustvi, kakor gleda vernik tajinstveno svetišče. Pokazali so mu Savo in Krko; Kolpa je še daleč na jugu, so mu rekli. Ko so se našli včeraj z večjim oddelkom Isa paše, so udarili zopet le proti severu.

Kakor sence iz večnosti so se mu porajali in gubili spomini iz življenja pri čiganih in Turkih. Zganil se je, kadar se je domislil, koliko je prebil strahu, da ga ne spoznajo osmanlije. Venomer se mu je zdelo, da ga opazujejo skrivoma. Najbolj se je bal starega Isa paše in vohuna Erazma. Zato je Omar pazil z največjo pozornostjo, da ne bi zbudil suma o svojem spolu. Kadar so Turki ob prepadih vlekli v obleko ovite konje na vrveh kvišku ali jih spuščali zopet doli, vedno je bil Omar med najurnejšimi. Nihče ni prožil gorečih puščic s tako vnemo v strehe nevernikov kakor Omar. Osman paša je bil jako zadovoljen z njim. Kadar ga je videl zamišljenega, otožnega, ga je tolažil, naj se pomiri in ne žaluje za Fatimo. Kadar je bil Omar priča strašnega divjanja in mesarjenja, kadar so se trepetajočemu bliskale oči od jeze in gneva, je smatral Osman paša vse to za izraz fanatičnega sovraštva do krščanskih malikovalcev.

Ondi, po močvirju, so v redkejši megli poigravale večše višnjevkaste, rumene, rdeče, zelenkaste. Omarju se je zdelo, da vidi tam svetiljke ubežnih kristjanov, skrivajočih se v nevarnem, tujcu nedostopnem barju. V duhu je videl pregnane trpine, ki so izgubili drage sorodnike in imovino, vse . . . Drog šatorov je v vetru ječal kakor pod silno pezo. Megla se je zgoščala.

„Uiti!“ je vzdihnil Omar. „Zdaj je zadnji krajec, zdaj bo izhajala luna vedno kasneje popolnoči.“

Preudarjal je o begu, kakor že tolikokrat. Živa vroča domišljija mu je jasno slikala vse podrobnosti in možnosti, ali hladni razum mu je mahoma porušil vse naklepe in nakane.

„Kam naj pobegnem? Saj ne vem niti tega, kako mi je bilo prej ime. Kje je Kolpa, kjer pojo materino pesem? Kje je Kolpa, ki mi je o njej pravila ujeta deklica? Akotudi bi srečno ušel Turkom, ali me ne bi pobili kristjani?“

Nočna sapa je plaho begala in šumela po bukovju in hrastovju, kakor bi zastoj iskala izhoda. Omar je sklonil glavo. Nikomur ni mogel zaupati, nikomur potožiti; od nikogar ni mogel pričakovati tolažbe, nikar še pomoči, rešitve. Srce mu je težila in tesnila strašna slutnja, da je izgubljen.

„Ali živ se ne vrnem v Bosno!“ je šepetal in stiskal bodalo.

Zvezde so jele bledeti, ugašati. Omarju se je zdelo, da je okoli njegove duše noč temnejša nego v najgloblji šumi. Čimdalje bolj se je gostila belosiva megla nad barjem. Na daljnem vrhu je pel divji petelin. Prihajalo je hladno. V megleni daljavi, v Ljubljani so pozvanjali samostanski zvonovi in klicali menihe k prvi jutranji molitvi.

Omar se je tiho vrnil v šator in legel na preprogo, ki so jo stkale Fatima in njene sužnje. Molil je molitve, ki jih ga je naučila nesrečna žena Osmanova. Stisnil je obraz v preprogo in tiho ihtel. Čutil se je tako nesrečnega, samotnega, zapuščenega kakor še nikoli. Plamenček oljnate svetiljke je trepetal in se zvijal kakor umirajoče bitje v smrtnem strahu . . . Z rosnimi lici je Omar zaspal ob vedno tišjem šumenju gozdov.

Zazorila je zora in kmalu se je jelo gibati in vrveti po turškem taboru. Na brežinah in po dolinah, povsodi med bujnim zelenjem so v jutranjih žarkih živo rdele male in velike lise in pike, visoki, različno vezani turbani in široke hlače. Bogaboječi morilci so se pripravljali k molitvi. Kdor ni mogel do vode, se je ravnal po koranu, ki veli v četrti suri: „Kadar ste bolni ali kadar potujete in ne najdete vode, vzemite drobnega peska in si otrite obličje pa roke z njim, zakaj dobrotljiv je Allah in spravljiv.“ Obrnjeni proti Mekki, so klečali na molitvenih preprogah in klanjali sabah in se priporočali Allahu za srečo in zmago v sveti vojni zoper preklete krivovernike.

Mlado solnce je pričelo svoj vsakdanji težki boj z barsko meglo. Zanetili so ognje, pristavili velike bakrene kotle in železne ražnje, kuhali kašo in pekli janjce. Drugi so napajali svoje konje

in uplenjeno živino v Malinici, ki je tekla od Orljega po Stajski dolini preko ceste na barje. Bilo je jako hladno; videla se je sapa ljudi in živali.

Po zajtrku je zatrobil rog. Vodje večjih oddelkov so se zbrali v velikem rdečem šatoru Isa paše k vojnemu posvetovanju. Vhod je zastiralo zeleno zagrinjalo, obrobjeno z zlatimi resicami. Prostor je bil poln orožja, oprav in košar.

Na gorenjem koncu dragocene krasno pisane preproge je sedel risjeoki beglerbeg Isa paša, strah kristjanov, na sešitih kožuhih divjih mačkov; ta sedež naj bi ga varoval udobola. Glavo mu je ovijal velikanski zelen turban, obšit s svilenimi in zlatimi nitkami. Poteze mračnega suhega obraza so mu bile grde in trde, kakor izklesane iz rjavega kamena. Rdeče pobarvana brada mu je segala malone do širokega pasu, kjer je tičalo močno bojno bodalo s slo-nokostenim ročajem, odičenim s srebrnimi arabeskami in sijajnimi rubini. Roke je stiskal v rokave svojega dolgega kaftana. Navada zapovedovanja je bila udarila njegovemu bitju očiten pečat neomajne energije in vladohlepnosti, pa tudi odurnosti, brezsrčnosti, sirovosti. Bali so se ga najbolj razuzdani turški divjaki; kakor plaha deca pred očetovo palico so trepetali pred njegovimi globoko udrtimi palečimi očmi, kadar so se v njih kresale iskre nagle jeze. Le tak mož, kakor Isa paša s svojim grozovito strogim, žgočim pogledom in ukazovalnim glasom, je mogel uzdati in krotiti podivjane čete.

Drug za drugim so prihajali poveljniki. Vsak se je globoko priklonil Isa paši, dvignil roko na prsi, k ustnam in čelu. Naposled so došli vsi trije glavni zapovedniki: Osman paša, Uzeir aga in Jusuf paša. Isa paši na levi je počenil Jusuf paša iz Maglaja, flegmatičen debeluh. Edino njemu je bilo žal, da ni bil ostal doma, kjer je živel lepo mirno in zadovoljno, ako ga ni ujezila katera izmed četvorice njegovih jezičnih krasotic. Naveličal se je bil napornega četovanja in želel iskreno, da bi bilo tega večnega dirindaja konec. Drugo častno mesto na preprogi je zasedel plečati in žilavi Osman paša, poveljnik vranduški; nosil je najlepše orožje in najlepšo opravo. Poleg njega je čepel mnogo mlajši Uzeir aga iz Travnika, visok in silno močan človek z divjim fanatičnim obrazom in ogromnimi brkami.

Zamorec je prinesel pred Isa pašo rjuho peska.

„Pozovi švabskega plemenitaša!“ mu je ukazal beglerbeg.

Pristopical je sloki vitez Erazem Frauensteiner, oblečen in oborožen kakor pravi Turek. Upala lica so mu žoltela in se gubala ko stare rokavice. Držal se je ponižno, vsiljivo prijazno. Globoko

se je priklonil Isa paši; potuhnjene oči so mu švignile zdaj na levo, zdaj na desno. Nagnil je glavo malo po strani in pričakoval nagovora.

Razen viteza Erazma Frauensteinerja so vohunili Turkom tudi trije pregnani krščanski duhovniki, župnik in dva prelata, in pa Korošec Miha Zwitter, ujet pred Novim mestom. Ta žalostna četvorica pa je bila daleč spredaj pred taborom; sploh pa je med vohuni prvakoval vitez Frauensteiner in dobival največjo plačo, ker je največ razumel o vojnih stvareh.

„Povej nam, kar si poizvedel!“ mu je velel Isa paša in ga ošinil s hladnim, zaničljivim pogledom.

Vitez Erazem je počenil in naglo razgrnil rjuho na preprogi. Potegnil je bodalo iz nožnice, poravnal z njim in z rokama pesek in z malo potezami narisal vanj Ljubljaničo in Ljubljano ter nakopičil Grad in Golovec. Potem je jel na dolgo in široko pripovedovati, kar je vedel o utrdbah Ljubljančanov. Vsi so ga poslušali kar najpozorneje.

„Najslabše je mestno ozidje tukaj med Ljubljaničo in Vicedomskimi vrati, to je severni zid, čigar popravljanje je Židom vedno deveta briga. Tudi zapadno ozidje plemenitaškega oddelka ni posebno močno.“

„Koliko je sposobnih braniteljev?“ je vprašal Isa paša, ne da bi se ganil ali koga pogledal.

To vprašanje je pahnilo viteza v vidno zadrego. Potresal je pesek na „Golovec“ in „Grad“, kakor se igrajo otroci.

„To je težko povedati,“ je odgovoril naposled.

„Približno!“

„Vojakov najemnikov je okoli dvesto.“

„Ha ha!“ se je zasmeljal Uzeir aga. „Dvesto! Neverjetno! Budala krščanska! Ha ha!“

„Dalje, Erazme!“

„Meščanov je štiristo do petsto, nemeščanov in kmetov pa več tisoč. Oborožili so vse moške od petnajstega do šestdesetega leta.“

Isa paša je napol zatisnil oči; to je bilo znamenje ozlovoljenosti.

„Koliko topov?“

„Topove sem videl na Gradu štiri po šest centov, štiri po štiri cente in osem možnarjev. Pri vsakih mestnih vratih pa imajo po dvoje kač.“

Tiho je bilo v šatoru. Isa paša je zamišljen gledal Erazmov načrt v pesku.

„Dragi prijatelji!“ se je oglasil Jusuf paša s svojim debelim, gromkim glasom. „Iz vsega, kar smo tukaj slišali, sledi, da je Ljubljana dovolj zavarovana in da je brez topov ne moremo osvojiti.“

Osman paša je pritrjevalno pomajal z glavo. Isa paša pa se je ljuto zaletel v viteza: „Upam, da si nas prav poučil, sicer mi boš moral dati glavo!“ Pri teh besedah se je dotaknil svoje brade, češ, da ostane mož-beseda. „Gorje tebi, ako varaš nas tako, kakor svoje rojake!“

„Govoril sem čisto resnico,“ je hitel vitez Erazem in se trudil, da bi skrnil svojo preplašenost. „Povedal pa še nisem vsega. Poslednje dni je vse kar trumoma vrelo iz okolice v glavno mesto. Ljubljana je prenapolnjena. Meščani so upali, da dobe žita za dva meseca. Nekaj so ga pač prejeli, vsega pa ne; tudi se je potopila velika ladja pšenice v Ljubljani.“

Isa paši se je razjasnil obraz, Jusuf paša pa ni nehal ugovarjati.

„Ljubljanec vendar ne moremo oblegati dva meseca! Niti en mesec ne! V tem bi došla Ljubljančanom pomoč!“

„Ljubljana je bogata!“ je kliknil lakomni in skopi Isa paša. „Pomislite, kakšen plen pri trgovcih in po cerkvah, pri Židih in plemenitaših!“

„Brez topov ni nič!“ je basiral Jusuf aga. „Pustimo Ljubljano še letos. Vrnimo se prihodnje leto s topovi in s pripravami za podkope!“

Večina je odobravalta ta nasvet, vendar se je bala to priznati pričo Isa paše.

„Jusuf paša, ali so ti vtihotapili v sedlo amulet, ki je v njem skrita zajčja dlaka?“

Jusuf paša je leno grabil po pesku, se nasmehnil in zabasiral: „Plena in ujetnikov imamo že zdaj toliko, da jih komaj vlačimo s sabo. Prihranimo si tudi kaj za drugo leto!“

Zopet je bilo tiho v šatoru. Skozi vrzel šatorovega platna je posijal presvetel solnčni žarek na razgrebeni načrt Ljubljanec.

Tedaj se je vzravnal Isa paša in zaključil zborovanje z odločnim poveljem: „Ako se nam ne vdajo Ljubljančani takoj, jih bomo oblegali teden dni in se zabavali po okolici. Nas je najmanj petnajsttisoč, sovražnika pa kvečemu tritisoč z vsemi petelini in petelinčki vred. Drugi teden navalimo na preobljudeno in gotovo sestradano mesto. Pokličite mi mojega pisarja! Hasan, krvi! Erazme, po baretno pero! Pergamena ima stavec sam.“

Isa paša je imel okoli stoipetdeset redovnikov in drugih duhovnikov med ujetniki. Starega župnika Martina si je bil izbral za svojega pisarja.

Ko je došel sivolasi sključeni starček, mu je ukazal Isa paša: „Napiši latinski: Neverniki! Nas je več nego petnajsttisoč konjanikov in imamo petnajst topov. Vdajte se turškemu orožju izlepa, sicer osvojimo Ljubljano siloma in razsekamo vse prebivalce na drobne kose. V imenu Allahovem: Isa paša.“

Stari župnik pa je dostavil s trepetavo roko v oklepaju takoj po prvem stavku: Turki nimajo niti enega topa. Ne vdajte se! Pomagaj Vam Bog!

38.

O wie ist da frost vnd leyden, wie ist auch da erschreckhen vnd kümmernuß! Wie ist auch da maniger smertzen vnd iamer, vnd manig hertenlayd! O wie ist da groß trawern, klagen vnd waynen, vnd so vil ängstigung, truebsal vnd leyden! des kalns menschen gemuedt gänzlich begreyffen, noch nyemandts so vil geschreybn noch gesagen kann noch enmag!

Kranjski stanovi papežu Sikstu IV. l. 1474.

Isa pašo je silno ljutilo, da sta bila zlasti Osman in Jusuf paša nasprotovala njegovi nakani. Nekaj časa je z Uzeir ago obsedel v svojem šatoru in srdito gnal svoje krive prste skozi dolgo rdečo brado.

„Jusuf paša naj bi bil ostal rajši doma pri svojih babah!“ je zagodrnjal z zagrljenim glasom. „Menda si domišlja, da je tako pretkan in moder, kakor Hadži Derviš efendija, ki je bil tako učen, da je znal govoriti celo njegov konj! In Osman je tudi tak modrijan.“

Ker se ni mogel znositi nad pašama, si je hotel ohladiti jezo nad ujetimi kristjani.

„Med ujetniki imamo mnogo takih, ki niso za nobeno rabo in le ovirajo hitro četovanje, ljubi Uzeir aga! Iznebimo se jih!“

„Tudi jaz mislim tako. Preveč vlačimo s sabo.“

Jusuf paša je zaploskal. Pritekel je črni sluga Hasan.

„Konja! Dva!“

Jezdila sta doli v Staje, v dolino, ki se razprostira med Rudnikom, Srednjim gričem in Debelim hribom od ceste proti Orljemu. Semkaj so bili Turki segnali svoje robove iz Istre, Furlanije, Notranjske, Dolenjske.

Zatrepetali so povsodi, kjer sta prihajala mimo. Pokriti le z luknjastimi oznojenimi capami in mokrimi krili, vklenjeni v mrzlo železje, razoglavi, bosí, gladni, žejni, onemogli, hiravi, napol nagi, so se tresli od mraza, od slabosti, od krča, od mrzlice, od strahu. Preširoka koža se jim je gubala na izmozganih telesih. Obrazi tih živim mumijam podobnih nesrečnikov so bili tako umazani, usehli, premenjeni, da je komaj prijatelj spoznal prijatelja. Zbujali so obenem sočutje in gnus. Nad širokimi sinječrnimi koluti so jim buljile široma odprte ordele oči; ušesa so jim štrlela daleč od lobanje in se zdela mnogo večja. Jermenje težkih tovornih košar jim je bilo odrgnilo rame; od udarov in nesnage so se jim naredile črnavke in uljesa. Venomer so kašljali, ječali, otresali ude z gnojnimi krastami, da bi odgnali strahovito mučilne muhe in mravlje. Mnogi so strmeli z uklonjeno glavo, s topim praznim pogledom v tla kakor trudna živina, prignana od daleč. Drugi, zblazneli od dolgega trpljenja, od bolečin in vednega strahu, so škripali z zobmi, sukali oči, včasí zatulili ali se zagrohotali, kazali obledelo dlesno in ponavljali vedno eno besedo ali oponašali glasove domače živine. Mlajši in krepkejši možje in fantje so bili priklenjeni z železnimi verigami drug ob drugega, po pet do osem ujetnikov okoli drevesa. Nemirnejši so bili okomatani s konjskimi komati in ojarmljeni z volovskimi jarmi. Turški konjaniki so jim v usta vtikali na sulice nabodene ostanke mesa, polne peska in ilovice. Nekateri so klicali Boga na pomoč; drugi so ga preklinjali. Zopet drugi se niso ganili in so mežali kakor v omotici: turške straže jim ponoči niso dale spati in metale glinaste kepe in kamene vanje. Nekatere bolnike in starce je bila neznosnih muk rešila smrt. Še vedno priklenjeni k živim trpinom, so ležali v travi, na mahu, odreveneli, z napetimi trupli in globokogubatimi, grozotno pretvarjenimi obrazi. Otvorjena so jim ostala osinjela usta in kazala žolte zobe; med upalimi ličnicami so moleli ostnati nosovi; odprte so ostale osteklenele, še ne izkaljene oči, tožeče, očitajoče obrnjene proti nebu. Najbolj shujšana so bila obličja mater, ki jih je neprenehoma trpinčil morilni strah za deco. hte so stisla le svoje otroke k sebi, da bi ogrele od mraza otrple in jih mirile, da ne bi jokaje razdražili Turkov; pestovale so jih in dojile, ali tem velim prsim so se bili malone že posušili vsi živi viri. Plakajočim dojenčkóm so turški stražniki tlačili ilovice v usteca. V gorenjem koncu doline so klečali duhovniki in menihi. Starim redovnikom je segala bela brada do verig ob pasu in se svetila ko

čisto srebro. Poluglasno, s povzdignjenimi rokami so molili molitve za umirajoče.

„Vse otroke do petega leta, vse bolnike in starce skupaj!“ je zapovedal Isa paša.

Ko so kristjani videli, da jih hočejo ločiti, so zagnali obupen jok. Dobro so vedeli, kaj pomenijo paševe besede. Kmetje, siromaki, ki svoje žive dni niso bili užili nič dobrega, so ganljivo prosili za življenje. Bolniki in starci so napeli svoje poslednje moči. Vzravnali so se, živi mrliči, zadržavali kašelj in se poizkušali smehljati, češ, da so še močni in zdravi. Zarožljale so verige; dvignile so se drgetajoče roke. Milo so prosile trpeče oči milosti.

Jusuf paša se je namrdal posmehljivo in dejal hladnodušno: „Koran veli: Častite le Allaha samega in ne stavite ničesar poleg njega in bodite dobrotljivi do staršev, do sorodnikov, do sirot, do siromakov, do soseda svojega, pravovernega ali krivovernega, do zvestih prijateljev, do popotnikov in do robov svojih, zakaj Allah ne ljubi oholih in ošabnih... Zato hočemo okrajšati slabotnim trpljenje in jim dovoliti, da se poslove. Glave v košare, da se razveseli padišah!“

Razkovali so spono in verige; silna žalost je prevzela vse, ko so se poslavljali na smrt obsojeni.

„Oče! Mati! Moj sin! Moja hčerka! Oh, moji otroci!“

Ali kmalu so ločile okrotne roke moža od žene, otroke od staršev, prijatelja od prijatelja. Zdajci pa sta dvignila Isa paša in Uzeir aga začudena glave. Slišala sta petje odondod, kjer so klečali duhovniki. Tako ubranih, tako vdanih glasov še nista bila čula nikoli nikjer. Pohlevno je pela z njimi krščanska množica, svečano tiho, kakor z drugih svetov. Dobro sta razločila ponavljane besede: „O Marija!“ Čudovito mehko in toplo so lili mili glasovi v mlado majnikovo jutro in rahlo, plaho trkali na srce. Zdelo se je, da to ganljivo petje raztopi ledene okove in obudi blaga čustva usmiljenja in človečnosti, čuvstva, ki tle v vsaki duši, akotudi siloma potisnjena na dno, dolgo zanemarjena, zamorjena, dvigne čustva, ki tle in svetijo kakor skriti biseri v temni globini divjega morja... Toda hitro sta obrnila paša in aga svoja konja in molče gledala v tla, kakor bi ju bilo sram hipnega ganjenja.

Medtem je stal Omar v belordecem turbanu in pisani janičarski opravi med rosno, še ne razvito praprotjo pod visokim borovcem, okrašenim z mladimi zelenimi svečami. S sanjavimi modrimi očmi je otožno gledal po divjem prabarju, kraljestvu povodnega moža.

Ponekod sta solnce in sapa polagoma razgnala meglo in odkrila gozdate hribe in gore, prirodni zid barske kotline; tuintam so se kakor srebrne latvice lesketala brezdanja vretja in poplavljenе trate. Ljubljaniče ni mogel videti; njena bregova so zakrivali hrasti in bukve, zasajeni od ljubljanskih čolnarjev, da je mogla burja manj nagajati veslarjem na visoko obloženih, jako velikih ladjah. Na zamlakuženih tleh so samovali topoli, bresti, jelše, vrbe, breze. Na severu je zagledal na jako temnem hribu nekaj rožastobelega, oblaku podobnega: jutranja luč je ozarjala ljubljanski grad. Tuintam se je pokazal del mestnega ozidja, streha, stolp. Malo niže pod Omarjem sta stala Osman paša in vitez Frauensteiner.

„Erazme, kakšen grad je ondi na levo od ljubljanske trdnjave?“ je vprašal paša.

„Tam je Rožnik; na vrhu stoji zapuščeni stari grad bratov Saurauov, pristava in hiralnica za neozdravne okužene bolnike, za gobave.“

„Tja menda ne bo silil Isa paša.“

Kar so zaslišali iz doline tiho, čarobno petje, kmalu potem pa tesnobne krike in obupne klice na pomoč, divje vpitje in vriskanje. Strahoviti vrišč in hrušč je naraščal čimdalje bolj, polnil vso dolino in kakor mrzla ostrina rezal v mozg. Zona je izpreletela Omarja. Na dolge črne trepalnice so privrele solze. Ves bled se je opotekal v šator.

„Kaj ti je, Omar?“ je jokajočega vprašal Osman paša, ko je prišel za njim.

„Ah, izgubil sem srebrno zapestnico, ki mi jo je podarila Arifa.“

„Eh, pa ti dam jaz drugo.“

Umolknilo je v dolini . . .

Isa paša je mignil. Zatrobil je rog; otožno je odmevalo po gozdovih. Konjaniki so razdirali šatore in vezali platno, osedlali konje, otovorili zvončkljajoče mule in ujetnike s košarami in bisagami, preprogami, uplenjenim pohištvom, polnimi kurniki in z vinskimi mehovi. Vkratkem je bilo vse urejeno. Barjaktarji so dvignili zelenosvilene zastave prerokove in že je izginila prednja četa v prašnem oblaku.

Nemudoma so krenili tudi drugi oddelki po cesti, ki se je pela kakor lok proti severu. Konjaniki so sedeli z visoko dvignjenimi koleno po mongolski šegi v globokih sedlih na malih dolgogrivatih konjih, ki so bili vajeni slabih potov, skalovja in jarkov. V jutranjih žarkih so se bliskali in poskakovali krivi handžarji, sulice z zelenimi

zastavicami, veliki loki, puščice v tulih od lisičevine; okrogle tarče so se svetile kakor majhna solnca. Puške so imeli le malokateri. V pisani mešavini so se zibali rdeči, beli in zeleni turbani. Dirjali so po trije, štirji vštric in se previdno ogibali nevarnega močvirja, ki je segalo prav do ceste. Prestrašene od rožljanja orožja in od grmečega topota tisočerih konjskih kopit so nad mahovjem hrumeč in šumeč vzletavale neštete jate divjih labodov, čapelj, štorcelj, gosi, rac in žerjavov ter kričeč presedale na travnike in vretja, tupatam varavo pokrita s tanko skorjo šašev, šotnih mahov in mnogolasov, z ločjem in bičjem, z algami, okraki in nežnobarvnimi cveti.

Vitki Omar je jahal na svojem iskrem belem Sarifu med Osman pašo in Uzeir ago. Oborožen je bil kakor drugi, le kopja ni imel nobenega. Od Sarifovega rdečega jermenja so visele zelene resice, od vratu pa rdeč trak z zvezdo in polumesecem.

Naenkrat se je Omar zganil. Voda potoka Malinice, sicer tako bistra, je tekla kalna, rdeča, polna krvavih pen preko ceste v barje. Izpodbodel je svojega konja, da je skočil čez potok.

Kmalu so prijezdili mimo požganega in razdejanega Rudnika pod hrib v senco. Mali Sarif je dirjal s kratkimi naglimi koraki, zdajpazdaj nagajivo pritezal uzde, spuščal lepo glavo k prsim in jo dvigal zopet veselo kvišku ter otepal z dolgim repom po muhah in obadih. Gost prah se je vznášal nad četami, okoli njih in za njimi.

Zadaj je mukala, meketala in beketala uplenjena živina, hripavi priganjači so vreščali, rjuli in s sulicami zbadali živali in težko obložene ujetnike, ki so pogostoma omahovali in pod težkimi tovari v dušljivem, skelečem prahu trudno dvigali otekle ožuljene noge nad kameni.

Plamteče oči konjanikov so sumljivo gledale na desno, na strme obronke Dolgega hriba. Nikjer niso videli žive duše ne bajte.

„Ta kraj je kakor ustvarjen za napad,“ je dejal Osman paša, obrnjen proti Uzeir agi. „Tisoč, dvatisoč mož bi utegnilo uničiti vso našo vojsko. Zagradili bi nam pot spredaj in zadaj; izgubljeni bi bili vsi, kar nas je. Kam na desno v hrib? Kam na levo v močvirje? Pobili bi nas izlahka s skalami in težkimi hlodi, ali nas postreljali ko stekle pse — pa nas rajši čakajo za svojimi zidovi.“

Spustili so vajeti in skokoma drevili proti Rakovniku in proti Ljubljani. Konji so bili prašni od kopita do grive. V mestu so trobili rogovi.

Prednje čete so se ustavile na dolenjem delu Prul. Ondi so bili travniki mestnih očetov in mestni pašniki, imenovani Dolgi breg;

segali so daleč v močvirje. Tukaj, okoli sedanjega botaničnega vrta in deloma na njem so bili živinski sejmi. Premnogokrat poplavljena tla so bila mehka in mnogokod ugrezna. Radovedno in pozorno, toda obenem dokaj neveselo so gledali Turki proti zatvorjenim, Hrvaškim ali Pisanim vratom. Na mestnem ozidju so se lesketali ščiti in čelade v belem ognju kakor ogledala in sulice so se svetile ko šivanke. Za ozidjem se je kadil gost črn dim; Ljubljanci so kuhali smolo in krop za sprejem sovražnika.

Isa paša je dal poklicati krivoustega Huseina, najspretnjšega lokostrelca, in mu velel, naj naveže župnikovo latinsko pismo na brezostno puščico. Nato je poslal golobradega Huseina in barjaktarja z belo zastavo proti Pisanim vratom. Pred njima je moralo hoditi pet ujetih mladih deklet. Ko so se dovolj približali mestnemu jarku, je sprožil Husein puščico s pismom preko ozidja. Kmalu je poslal ljubljanski sodnik odgovor po enakem načinu.

Stari župnik je raztolmačil njih pismo, ki je slovelo takole: „Krivoverci! Po starodavni šegi ne sprejemamo nobenih oboroženih nepovabljenih gostov. Vaši topovi so menda na luni. Svetujemo Vam, da se neutegoma izgubite tja, odkoder ste se priklatili, sicer boste morali peš in brez glave v peklenški ogenj. Amen.“

Divje so zatulili Turki, ko so slišali ta žaljivi odgovor. Vsi besni so planili posamezni oddelki v nerednih skupinah proti jarku. Bliskoma so dirjali ob ozidju in prožili goreče puščice, ovite z ožveplanim in osmoljenim predivom. Strelce so se tresoč zabadale v krove, toda unele jih niso, ker so bile strehe pokrite z mokrimi kožami in namočenimi cunjami. Še preden so mogli vsi sprožiti svoje loke, je zašumel iz mesta po zraku oblak strelc; iz puškaric je šinil ogenj in dim, počile so težke puše in več konj in jezdecev se je valjalo na tleh. Naglo so pobrali mrliče in ranjence in se umaknili. Isa paša je prisegel pri svoji bradi in pri svoji sablji Ljubljancanom strašno osveto.

Dolga, nepregledna truma je zadirjala po cesti, v ostrem kolenu vodeči med Gradom in Golovcem ob potoku proti Poljanam. Nekateri so krenili po grajski poti, pa so se kmalu vrnili, ker so jih bile ustavile globoke in široke volčje jame, pasti, močni trnki za noge in trizobati železni „konjači“. V soteski je stala samo hiša ljubljanskega rablja, obenem konjederca. Takoj so mu zapalili zapuščeni dom.

Isa paša se je utaboril s tretjino konjanikov na Poljanah za vasjo in za velikanskimi kupi gramoza.

Drugi dve tretjini sta presledkoma prebrodili in preplavali Ljubljanico, ki je bila zunaj mesta jako široka; desni strmi breg je segal malone do Poljanske ceste. Iz reke sta molela blizu šentpeterske cerkve dva podolgasta „gosja“ otoka; nekoliko više gori je bil tretji. Ti otoki so Turkom jako lajšali prehod čez Ljubljanico. Na Gradu so jeli grmeti topovi, ali prepozno; krogle so padale v valove, na otoke in na bregova, da je škropil pesek, prst in voda daleč naokoli. Ljubljančani se niso prav upali streljati zaradi ujetnikov.

Turki so hiteli skokoma po ledini mimo šentpeterske cerkve, župnišča in ograjenega velikega pokopališča. Na starodavnem šentpeterskem predmestju je bilo vse tiho in prazno, nikjer se ni kadil dim iz dimnikov, nikjer ni bilo žive duše; vsa vrata in okna so bila zaprta in zabita.

Kakor povodenj so se razlili Turki po Ljubljanskem polju. Kamniške planine je ogrinjala napol prozorna megla. Že oddaleč so uzrli na Friškovcu ograjen prostor z visokimi trinožnimi vešali in odrom.

„Kaj je to?“ je vprašal Osman paša viteza Frauensteinerja.

„Morišče za hudodelnike, ki jih tukaj obešajo in obglavljajo. Ponoči straši tod okoli. Velika bela žena z razbeljenim srpom šviga tiho ko sova okoli vešal. Spremlja jo velikanski črn pes z ognjenimi očmi in gorečim gobcem. Od enajstih zvečer do ene popolnoči se ne upa nihče tod mimo.“

Pri Friškovcu se je obrnil Jusuf paša z drugo tretjino po žitnem polju preko Šentjanževe poti ali Kravje doline, skozi Blatno vas in preko Kriške (Dunajske) ceste proti Jami v Gorenji Šiški.

Osmanov oddelek pa se je ustavil pri Svetem Krištofu v veliki jami, ki so iz nje izvažali Ljubljančani pesek in gramoz za svoje hiše in ceste. Daleč na okoli so Turki postavili šatore malone do starodavnega lesenega pekovskega križa, kjer sta se cepili Kriška cesta in pot proti Klečam. Širno polje se je zdelo polno rdečih makovih cvetov. Nad ljubljanskim gradom pa je poleg novih zlato-modrordečih praporov kljubovalno in ponosno plapolala tudi velika stara belomodrordeča zastava kranjskih stanov.

Fran Albrecht:

Pesem granitnih cest.

(Odlomek.)

V velikih mestih se pojavi pomlad nenadoma, čez noč. Stopiš zjutraj na ulico, pa te pozdravi z brezoblačnega neba jasno, toplo, sveže sonce, pa te pozdravi tisoč jasnih, toplih, svežih pogledov mimoidočih. In lahen, prožen korak te nosi preko širokih cest in ulic, in vse je zlato in solnčno tam, koder si se še sinoči mukoma boril z vetrom in blatom. In ko zaviješ v park, ti zastane korak, roka ti zasenči pogled, vedro začudenje ti zamami vso dušo: iz vseh vejic, iz slednje bilke, v vsakem grmiču in dračju poganja mlado, zeleneče popje. Preko malih, ostro v krogih ali kotih začrtanih in odrisanih gredic in travničkov se vzpenja trava, prva, tako neskončno mehka in nežna in sočna trava, da bi se človek sklonil nizko k nji doli in jo z dlanjo pogladil — tako ljubeče in rahlo . . . In vse tvoje težko in obupno pričakovanje brezkončnih zimskih mrakov, vsa tvoja edina in globoka ljubezen do prirode bi se v tem trenutku, ko bi tvoja dlan poljubljala svilo brstečih travnih bilk, prelila v silno hvaležnost do majke-zemlje. Pomlad, pomlad! In ena edina noč napravi iz črnega, ogromnega in zadimljenega mesta solnčen paradiz . . .

Vse to in še marsikaj lepega in veselega je razmišljal mladi Juri Zmaj.

Stal je na trotoarju široke ceste in je z bleščečimi očmi, rosni od začudenja in vprtimi navzgor, mirno in nepremično motril mlade kostanje, ki so v dolgi, ravni črti mejili cesto od pešpoti. Tako zelo se je zaglobil v svoje opazovanje, da ni prav nič opazil ljudi, ki so tuji in neznani, hiteli mimo njega. „Čiv, čiv . . .“ je pozdravljalo z mladih kostanjev, „čiv, čiv . . .“ je odzdravljalo v srcu mladega fanta. Lep smehljaj je ležal na njegovih ustnih, v njegovih velikih, otroških očeh je bil rosen blesk.

Tako je gledal in ni razločil mladega človeka, ki je stal že dobro minuto tik pred njim in se mu nasmihal v obraz.

— Kakor vidim, zelo zbrano in pobožno pozdravljaš pomlad, — ga je potrepal po rami njegov drug Anton Puščavnik.

— Ah — saj si ti! se je zdrzil Zmaj in zasmejal naglas. — Pozdravljen Puščavnik, Tone moj dragi! Da, zbrano in pobožno jo pozdravljam, ker, bogme, da bi ti povedati znal, kako iz srca sem je vesel . . .

— Tudi jaz, tudi jaz . . . je hitel Puščavnik. Namenjen sem bil pravzaprav v biblioteko, pa kaj vruga! — Komaj stopim dobro na ulico, že mi zadiši od povesod, zapoje in zavabi. Če je tako — si pravim — pa naj čaka knjižnica par ur. In tako sem se namenil vsevprek in vsepočez, brez cilja, kamor me bo pač vodila pot. Natihem sem itak vedel, da me bo zapeljala naravnost v park.

— Tako je prav, glej! Res, to je najboljšje. Spodobi se pa menda tudi, da se majhno porazvedriš. Kaj bi z učenostjo, kadar je pomlad . . . In čemu bi se neki človek zapiral neprestano v samoto in puščavo, pa najsi mu je tudi Puščavnik ime . . .

— In kaj bi se venomer boril s črnimi in zlimi močmi, četudi je po rodu Zmaj in po krstu Juri! ga je zavrnil prijatelj z veselim smehom.

Tako sta se šalila, kramljala in duhovičila ter stopala s spočitimi, brzimi koraki.

Ob prijateljevi opazki je Zmaj nekoliko, komaj vidno zbledel, povetil glavo, hkrati pa je zamahnil z roko po zraku.

— Res je! Sicer pa lahko nehava s temi otročarijami. Besedne igre in dovtipi take vrste niso navadno najboljši. Kar pa se tiče zmaja, ki tiči v meni, verujem vanj prav tako malo, kakor v Jurja, in vse tisto . . . „Zwei Seelen wohnen, ach, in meiner Brust!“ — kakor smo deklamirali v gimnaziji. Ali se spominjaš? In potem: „Ein guter Mensch in seinem dunklen Drange ist sich des rechten Weges wohl bewußt.“ Kako so se vžgali ti verzi v nas, kako smo jih citirali, kako verovali vanje! Kje so zdaj časi, moj Bog! . . . Ali se spominjaš, kako sva čitala Rikarda Dehmela? Kako sva brala z motnimi očmi, pridržanim dihom, trepetajočimi rokami? In nato sva nenadoma obstala, pogledala si v oči, položila knjigo vstran in šla molče preko sobe gorindol, ti po eni, jaz po drugi strani, kakor običajno. Nisva izpregovorila besede, a obema je zvenelo in odmevalo v srcu:

„Ich habe mit Inbrünsten jeder Art
mich zwischen Gott und Tier herumgeschlagen.“

Globoko, globoko v naju so odmevale te besede. In slutila sva in vedela: v dveh vrstah vsa tragedija, ves konflikt duševnega življenja človeškega. V dveh vrstah sva našla formulo svoje notranje zdvojenosti . . . Ali se spominjaš? Kaj nisva govorila potem vso noč bolj resno in odkrito kakor pri izpovedi? Tisto noč je bil Bog v najinih iskrenih srcih . . . Ali se spominjaš, kako sem se z naslodo vdajal sladko-pobožni, naivni legendi o Jurju, pojmu vsega dobrega in solnčnega, o njegovem silnem boju in slavni zmagi nad

zmajem, zločestim in pogubonosnim, ko sem z vsem razkošjem osemnajstletne fantazije zrl v duhu ta dolgotrajni, muke in trpljenja-polni boj dveh duš? In nato sem skočil iz postelje in sem s tresočimi rokami vdaril ob svoje prsi: „Jaz Juri Zmaj!“ — — Pa kje, kje so zdaj časi? Drugače sem odločil sinoči . . .

Obmolknil je nenadoma in se mrko zagledal v tla ter hitel brzo in brez besed s svojim prijateljem. Čez čas pa je povzel znova ter je dejal šepetaje, kakor sam zase :

— Vendarle se mi dozdeva čudno naključje ta naturna besedna igra. —

— Čudno naključje! ga je prekinil Puščavnik. — Kaj pa je tako čudnega? Koliko je neumljivega! Najina imena — lapalija! Ali koliko je naključij v vesoljstvu v tem nedoumnem redu, v tej zagonetni harmoniji, večnem soglasju . . . Kaj pa je to? Ali je vsota vseh teh naključij — Bog?

— Naravoslovci in učenjaki imenujejo to „kozmična inteligenca“.

— Da, naravoslovci in učenjaki si izmislijo lepa imena. Kozmična inteligenca! Besede, besede . . .

Zmaj je obstal in premeril prijatelja od temena do nog.

— Kako? Povej mi, prosim, kakor včasi! Dolgo nisva govorila, ne vem, kaj je s teboj. — Ali veruješ v Boga?

— Tega ti ne morem in nočem povedati! je vzkliknil Puščavnik in hitel naprej. — Nočem in ne morem! Pustiva razgovore, ki veš, da mi niso ljubi. Mislim, da naj vsak človek opravi s seboj in naj molči.

Sedla sta na klop in se molče razgledovala naokoli. Predpoldansko aprilsko solnce se je razlilo s svojo mlado, svežo toploto preko vsega vrta, ki je pričal o vseobčem prerojenju narave in je ves odseval v luči in barvah rane pomladi. Sredi vrta je brizgala fontana svoje šumeče slapove vode, ki se je v mavričastih bojah prašila v ozračju. In v ozadju, na koncu vrta, je bleščal kamenit spomenik poeta, ki je v nevzdramnem miru, kakor zamišljen v svojo nesmrtno bolečino, s slepimi očmi, tujimi in v dalj bežečimi, motril vso to po večnih in neovrznih zakonih odmerjeno prerajanje pod seboj. Zunaj pa je zamolklo bučalo in kričalo, kakor iz ogromnih svojih prsi ječalo in vriskalo, živelo in utripalo mesto, gigantsko, milijonsko mesto. —

— Ali čuješ? je prekinil tišino Puščavnik in je, kakor da prisluškuje nečemu daljnemu, strigel z ušesi ter se napol dvigal kvišku. Vse črte njegovega obraza so se napele. Zunaj pa, ki je tačas kakor

ugrabljen realnosti s pomladnjo naslado upijanjal svojo dušo in obenem s kritičnim razumom opazoval ta svoj notranji proces ter razmišljal o smrti in o sebi, o pomladi in življenju, — je gledal s praznimi očmi in ni videl in slišal ničesar. Anton Puščavnik je nadaljeval mrmraje, kot da govori samemu sebi, in se je sklanjal pokonci:

— Ali slišiš? . . . Zdaj drči avtomobil tam zunaj čez cesto, kako mirno, skoro neslišno brzi. Šofer je pritisnil na žogo . . . kako trobi! Morebiti je eleganten, črn avtomobil, v njem mlada dama . . . Zdaj tovorni avtomobil, kako dirja . . . In vsekrižem beže množice, koraki odmevajo po tlaku — ali čuješ — tisoči so, ki demonstrirajo . . . Upor! In zdaj zopet avtomobil . . . zopet . . . In zdaj topot konj, že je prišla policija. Čuješ, kako nekdo kriči, moj Bog, kakšen krik, vsa množica . . . In vozovi, tramvaji zvonijo, konji peketajo, v zraku zvene žice . . . Kako jo ljubim to pesem!

Sklonil se je in z zardelimi lici in vročimi očmi gledal krog sebe. Zmaj ga je opazoval s čudnim, mračnim, skoro sovražnim pogledom.

— Kaj pa ti je pravzaprav? ga je vprašal nenadoma z žalečim zasmehom v glasu.

— Dobro mi je . . . Ta molk tod naokrog čujem, kako mi poje in šepeče, solnčni žarki mi govorijo, a tam zunaj vdarja mesto svojo trdo, granitno pesem, polno sile, takta in zanosa! In dobro mi je, ker poznam, čutim in razumem to . . .

— Dobro ti je, ker si postal — tujec . . . Zaveroval si se v to proketo tuje mesto, ki nam ne nudi drugega, nego sovraštvo in prezir . . . To razgaljeno zver, ki izsesa iz človeka poslednjo vero, iz srca poslednji čut, iz žile poslednjo kri! Z dvomi nas je nakrmilo, kako sovražim jaz to proketo mesto! In pozabil si, da pri nas doma ni takih trdih, neizproslih pesmi, polnih sile, takta in zanosa . . . Nimamo granitnih cest! Ali se spominjaš, kako sva sanjala nekoč bolno pesem, ki zakrvavi v mrak iz zlatih žit, zelenih brd in lesov? . . . Ali si pozabil to pesem? Prsi se krčijo malodušnosti in nemoči; blede ustnice se zapirajo v večno odpoved; sužnji sklanjajo svoje gole glave . . . Samo to pesem nosim v duši, samo to čutim, poznam in razumem. Ti pa si postal tujec.

— Ni res, da sem postal tujec! je z mlado ognjevitostjo protestiral Puščavnik, in njegova odkrita beseda se je vsa razširila v zvočno dolenjsko narečje, da je kakor sopla iz nje vlažna domača prst. — Kako pak bi to bilo res! Tujina me ni upijanila in omamila, dala mi le vero v bodočnost in razvoj! Verujem v razvoj

in bodočnost. In prepričan sem, da se bo tudi še preko naših ozkih polj in leh, cest in stez razbučala kdaj trda, neizprosna pesem v zanosnem ritmu granitnih cest. In žice in električne železnice bodo prepregale ulice in sela, aeroplani bodo merili zrak od Maribora do Trsta, od Gorice do Zagreba, avtomobili bodo drčali od Ljubljane vsekrižem, in hiše do nebes bodo govorile z oblaki . . . In le v silnem, neizprosnem delu bo vzcvetela narodu blaginja! Tedaj pač ne bo prostora za bolne pesmi, ker novo lepoto bo zašumela pesem granitnih cest!

— Novo lepoto? je zategnil Zmaj in ustna so se mu našobila v zaničljiv posmeh.

— Novo lepoto, ti pravim! je pritrdil živahno Puščavnik, ne da bi pazil na ton prijateljevih besed. — Ljudje se bodo privadili samote in molčanja, vsa njih inteligenca — zmognosti možgan in srca — se bo koncentrirala v najvišji ekstazi dela: v delu, neprekinjenem in mogočnem, pa je vsa lepota. Ne bodo se brezplodno izrabljale sile v samomučitvah, ne v smešnih ljubezenskih avanturah, ne v psihologiziranju in ne v konfuznih filozofskih sistemih — vse bo preplavila lepota dela. Tehnika! Smele, donebesne stavbe, čudotvorne iznajdbe, stroji — vse bo produkt te lepote, nove umetnosti . . . Bledi, izmučeni, izsesani obrazi pa se bodo poskrili kot grešniki pred Gospodom. Usahnile bodo solze . . .

— Fantast-futurist! ga je prekinil Zmaj in nebrzdan smeh mu je skrčil vse telo.

— Fantast-futurist — dobro! Kako izborno si jo pogodil! Poglavitno je samo, da nisem tujec, kot si trdil pravkar. Da, nasprotno! Zakaj tujci ste pravzaprav vi, ki tožite in bolehate, verujete in obupujete, sanjarite čase, ki ne napočijo nikoli, secirate svoja srca in dušo in se razmučite do smrti. Tujci ste vi. Svojega rodnega ljudstva ne poznate, a vzlic temu hočete biti domači, ljudski . . . To ljudstvo je zdravo in je kot grča na deblu; brezobziren, praktičen je naš kmet, grob in dober. Iz njega edinega kipi sok za bodočnost, on edini je zmožen smelodrzne širokopoteznosti dela . . . Vi pa ste ubogi in bedni, romantiki, patološki sanjači — tujci! —

Zmaj je vstal in se obrnil vstran.

— Nadaljuj, prosim! je dejal čez čas.

— Da, tujci ste, je ponovil Puščavnik preprosto, a vendar mirno, brezobzirno. — Tujci ste, ker ne morete doumeti časa, ki pride, časa, ki mu valovi že pljuskuje v našo dobo. Veja na drevesu, ki so jo razžrli črvi, usehla, trhla veja . . . Ne oporekaj, poznam

vas do dna, vse vas! Brezverci ste, obupanci! Ozračje je napolnjeno z bacili in vi vsi ste okuženi — vaša srca, vaša ljubezen je okužena. Vaša ljubezen ni živa, ni verna, ni iskrena! Navzdol gre vaša pot... pot samomorilcev . . .

Juri Zmaj je stal in poslušal besede Antona Puščavnika s tistim močnim, nekako pokroviteljskim, dobrodušnim smehljajem na ustnih, kakor se smehlja dozorel mož fantazijam dvajsetletnika. In vendar ni bil iskren ta smehljaj. Nazadnje pa je naenkrat ves vzdrgetal, prestopil je par korakov, zagestikuliral v zrak, nato pa se je počasi in kakor onemoglo spustil na klop.

— Morebiti je resnično vse to . . . Jaz ne vem presoditi . . . ni mi dobro . . . Da, bogve, če je resnično, — je mrmral in se ni ozrl v prijatelja, ki ga je včasi skoro bolj sovražil nego samega sebe. Neskončno je bil izmučen njegov obraz.

In bil je isti prizor kot včasi ob polnoči:

Zgrudil in sesul se je vase in je bil tam na klopi, kakor nekaj črnega, gnilobnega in trhlega, kar je vsem v napotje in nadlego, pa nikomur v korist — veren odznak svoje lastne onemoglosti in brezmočja.

Anton Puščavnik je gledal nanj in nekaj hladnega in gnusobnega se je kakor gosenica ovilo njegovega srca, in ni vedel, da je prezir in zaničevanje, in ni vedel, da je — usmiljenje. Niti tega se ni zavedal, ali mu je prijateljska iskrenost, ali laž in sočutje narokovala besede, ko je govoril:

— Ne obupaj, prijatelj-drug! Oduščanja bi te prosil . . . Saj veš: beseda je v ustih trda in kruta, ali v duši, v srcu, brat, je vse mečje in milejše. Ne bodi užaljen, če te je ranila resnica! Ker glej, tudi meni je včasi brez konca hudo! Tako mi je, da bi preklinjal in jokal in škripal z zobmi . . . in bi iz prsi iztrgal to črno pošast in vrgel psom svoje vroče srce . . . In včasi vstanem po noči — ob polnoči. Tedaj stopim k oknu in pogledam na nebo, ki se razpenja nad tem strašnim mestom, vse zadimljeno in sivo-žareče kot razbeljeno jeklo in cinober . . . In jaz vidim, s srcem in očmi vidim, kako se preko vseh nebes v vse štiri vetrove pretaka živa žareča kri ubogih in teptanih, ki jih izrablja moloh: Delo . . . Tedaj začutim: delo ni pesem, ki jo sanjarim, delo je strašno prokletstvo! In potem se ozrem navzdol, v črno, globoko in nemo ulico. In zdi se mi, kakor bi pogledal v pekel. Mrak in noč je tam, črna tišina, a iz tišine težko, grgrajoče stokanje . . . In na ta svoja lastna telesna ušesa slišim, kako ječi kamenje, kakor bi kdo škripal z zobmi . . .

kako se lomi, kakor v bolečini, kako v pridušenem, ječecem plaču ihti polnočna pesem teh strašnih, prokletih cest. —

Prenehal je in se ozrl v prijatelja, ki ga je slušal mračen in plah s povešeno glavo. Le oči so mu bleščale hvaležnosti in sovrastva, ko mu je odvrnil z glasom, polnim ironije:

— Tudi jaz vstanem včasi ponoči — ob polnoči. Hudo in strašno mi je, da bi preklinjal in jokal in molil in škripal z zobmi in bi iz prsi iztrgal to črno pošast in vrgel psom svoje vrelo srce . . . Tedaj stopim k pisalni mizi, odklenem skrito predalce in vzamem iz njega nekaj majhnega, gladkega in črnega, tako drobnega, da morem skriti v to svojo dlan . . . Kako se leskeče ta reč! Ali črne, potuhnjene in zlohodne oči ima, tako krute in ledene, da pretrse človeka mrzlica in groza ob pogledu vanje. Jaz pa gladim in božam to malo, potuhnjeno stvar, tako nežno in milo, kakor sem nekoč pred davnim časom gladil in božal svojo malo, drobno ljubico Ano, ki je šla potem in me brezvestno izdala . . . Lepa je bila, nesramnica, gladka in bela in črna. Jaz sem jo imel rad; pa ona me ni hotela in me je zvaljajala, kakor ta mala stvar . . . In potem stopim naravnost pred zrcalo. Svetilko postavim na malo polirano omarico, tako da bolje vidim. Nato pričnem. Dvoje slepih, črnih in potuhnjenih oči zre vame. Kako izzivalno in poniglavo me gledajo! Vabijo in se rogajo in zro, zro tu sem, glej, prav na sredo čela . . . Ampak tu ni dobro, pretrda je lobanja; bolje je na sence, sem na desno sence . . . tu je vse mehko in voljno . . . le rahel pritisk in — žžžžž . . . Ampak noče se mi še posrečiti, roka je omahljiva. Vsakokrat me hoče izdati ta mala, potuhnjena in zlohodna stvarica, ki je po svoji nevidni duši tako zelo podobna moji lepi ljubici . . . Nekoč pa se mi bo posrečilo — prav zares, prijatelj-drug! Morebiti že v kratkem, morda jutri . . . pojutranjem . . . kadar bom dovolj močan ali pa dovolj slaboten, kakor hočeš ti . . . filozof-fantast-futurist!

In zasmejal se je z zoprnim, raskavim smehom.

Anton Puščavnik ga je gledal z velikimi, osuplimi očmi.

— Pa čemu, čemu? . . . je jecljal naivno. — Ah, saj ti ne verujem! je vzkliknil nato skoro ogorčeno.

— Tako, glej, tako za skromen akord v orkestralni pesmi granitnih cest! — Le veruj! mu je še prikimal z dobrodušnim, pokroviteljskim nasmehom, potem pa se je okrenil in brez pozdrava odšel po peščeni poti, visok, trd in miren.

Aleksander Hudovernik:

Spomini na Janeza Trdino.

III. Iz Trdinove korespondence.

1. Pisma dr. Pavlu Turnerju.

12.

V Novem mestu 9. marca 1892.

Predragi prijatelj!

Za ta pot prosim, da se zadovoljite še z dopisnico. Pri nas imamo še zmerom hudo zimo, zjutraj pada toplomer na -10° R. Po dnevu nam sije večinoma sonce, kar pa ni baš velika sreča, ker se popoldne raztaja na cestah led in sneg in se naredi strahovita brozga, koje skoro ni mogoče bresti, ker se semtertja udara noga do gležnja. Kadar je suh pot, izprehajam se prav marljivo in zvrnem marsikatero merico v bližnjih vaseh, pogovarjaje se z našimi jako dobrodušnimi in odkritosrčnimi kmeti. Od bodoče dolenske železnice ne pričakujejo dosti koristi, do malega vsi njihovi upi obračajo se še dandanes proti Ameriki, v koji nam živi zdaj že do 60.000 rojakov, skoro samih Dolenjcev. Večini njih godi se i letos dosti dobro, vendar pa tožarijo v svojih listih, koje imam često priliko čitati, da radi presilnega tekmovanja zaslužek ni več tako sijajen, kakor je bil prejšnja leta. Največ jih je, ki dobivajo na mesec 90 do 120 for. Za stanovanje in hrano potrošijo lahko do 50 for., prihranijo si torej po 40—70 for., kar dela za vse leto jako lepo vsotico, koje si doma nikakor ne bi mogli prislužiti. — Jaz se vedno pripravljam, da bi začel zopet kaj pisariti in vendar se nikoli prav ne pripravim. Časih jemljo mi vso voljo pravde in druge sitnosti, koje mi je prinesla zapuščina moje žene in se še zdaj nečejo končati, časih me pa tare in zadržuje tista zloglasna „vis inertiae“, ki je naklonila že toliko zamud, neuspehov in kvarov Slovincem in vsem Slavjanom. Jaz bi potreboval kake literarne družčine, ali vsaj kakega literarnega prijatelja, koji bi me izpodbadal, dregal, karal in nadlegoval, da se tandem aliquando že usedem in začnem kaj črčkati. Škoda, da živite Vi tako daleč. Vaše društvo udobrovoljilo in ogrelo bi me najprej za pisateljski posel. — Presrčno Vas pozdravlja ostajam Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

Janez Trdina.

13.

V Novem mestu 23. marca 1896.

Predragi prijatelj!

Vaš kupni posel za „Pikardijo“ je klasična šala, vredna, da se zapiše z zlatimi črkami v naše anale. Ali so se jej krohotali vsi moji znanci, kojim sem jo povedal! O božiču, ko sem prejel Vaš zaželjeni list, sem že bolehal, kmalu potem lotila se me je vražja influenca in me mrcvarila dobrih šest tednov. Moja jedina hrana je bilo mleko, juha in včasih nekoliko kuhanih sliv. Zato ni čudo, da sem tako oslabil in opešal, da bi me bil vsak otrok lahko vrgel. Še zdaj čutim bolezen v vseh udih in živcih. Na pomoč nisem zval ni doktorja ni lekarnice. Moja zdravila so bila po stari navadi: mir, gorkota, post, voda in — dobra volja. Ta mi je seveda največ koristila. Privabil pa sem si jo v srce s tem, da sem razmišljal in čital o čudovitih, ogromnih napredkih do malega vseh plemen našega slavjanskega naroda zadnjih 30 let. Kakova grozna puščava je pokrivala za mojih otročjih let slovensko narodno poprišče — od jednega rodoljuba do drugega bilo je marsikje res več nego dan hoda — in kako veselo navzlic vsem zaprekam klije in poganja dandanes razmerno prav bujno življenje na vseh krajih in koncih naše premile Slovenije.

Razpor v narodni stranki na Kranjskem je vsekako velika nesreča, vendar ne tolika, kakor smo se bali od konca. Tolazi nas lahko že to, da je, kar se more trditi z matematično gotovostjo, samo začasen. Daje nam pa tudi jako poučne migljaje in napotke za bodočnost, ki nam bodo brez dvojbe koristili.

S presrečnim pozdravom Vaš najiskrenejši častilec

Jan. Trdina.

14.

V Novem mestu 24. marca.

Jaz živim zdaj takole: Po tujih hišah mi se hvala Bogu ni treba potikati, ker stanujem v svoji skromni, ali za me dosti prijazni koči, kojo sem podedoval po rajnki ženi. Na zajutrek in obed hodim v gostilnico. Hrana je dobra in dober kup; tudi pijača mi ugaja. Od 8. do 10. ure, včasih še dalje, sedim v čitalnici, ki ima razun glavnih slovenskih časnikov in časopisov tudi nekoliko hrvatskih in nemških. Za drugo berilo skrbita mi beležnik Hudovernik in tukajšnji odvetnik Slanc. Zdaj čitam grofice Uvarove potovanje po Turkistanu. Najbolje mi je všeč njen popis mesta Samarkanda.

Mošeje in medrese samarkandske se kosajo po nje duhovitem in temeljitem razlaganju s slovečo alhambro in s kordovskimi in sevilskimi spomeniki arab. izvira ne samo po dragocenosti gradiva, ampak tudi po umetnosti in lepoti dela. — V društva ne zahajam absolutno nič. Jediní človek, s kojim občujem, je sod. nadsvetnik v pokoju dr. Vojska, tisti Vojska, kojega je hotela poslati narodna stranka v državni zbor, ali je ponudbo odklonil. Drugače živim popolnoma kot puščavnik, kar mi jako ugaja. Odkar so se mi po bolezní noge zopet okrepčale, šetam se prav pridno po krasni novomeški okolici, sosebno zjutraj. Najbolj me mikajo gozdi, kojih je še dovolj po vsem Dolenjskem in tudi v obližju Novega mesta. Da je položena čez Krko brv, prišel bi lahko od svoje hiše v najlepši log v treh minutah. Vsekako je dolenjski svet vreden, da ga pohodite. Vsakovrstnih naravnih krasot ima obilo, ki pa so še malo znane, celo bližnjim rojakom. Iz besed slovečega pisatelja sem povzel, da zmatra zeleno dolenjsko stran za nekak kameniten Kras! S presrčnim pozdravom Vaš iskreni prijatelj

J. Trdina.

15.

V Novem mestu 25. marca 1896.

Dolenjsko stran mora vsak izobražen Slovenec poznati že zato, ker je bila domovina našega pismenega jezika in zibka naše narodne literature in kulture. Pa je tudi prezanimiva radi neskončnega mnoštva svojih hribov, dolin in dolinic. Če jo gleda človek s središča, stoječ n. pr. na kaki višavi blizo Šentruperta, zdi mu se podobna velikanski skledi velikanskih žgancev, tako natresena je vsa z gorami, hribi in hribčki, brdi, bregovi, holmi, vrhovi, rtmi, kopicami, kuki in napetinami. Seznanili se bodete tudi z našimi Gorjanci, ki so pravo „gorovje jezikov“, kakor so imenovali Arabi Kavkaz. Na južnem koncu videli boste sloke Kočevarje, poleg njih prave, to je Belokranjce slovenske krvi, dalje poslovenjene in pokatoličene Belokranjce srbskega rodu, še dalje čiste Srbe, pravoslavce-uniante, za njimi čakavske Hrvate, na severnem koncu pa Kajkavce, to je Slovence, ki se zovó od 17. stoletja „Hrvate“. Na novomeški strani prebivajo ob Gorjancih res da samo Slovenci, koji pa govore različna narečja, ali prav za prav razrečja. V Novem mestu nagajajo ljudem „muhe“, nekoliko niže „mjuhe“, še dalje „mühe“, po gorskih vaseh pa „mavhe“! i. t. d. — Na Dolenjskem leži zakopana veleznamenita slovenska gospa, koje grob more za-

nimati vsakega častitelja našega prvaka-pesnika Prešerna. Ta grob je 20 minut od Novega mesta na Šmihelskem pokopališču. V njem se nahajajo kosti Prešernovega ideala — Primičeve Julije, koju je poslalil s svojimi neumrlimi pesmimi, ki so naklonile neumrlost tudi njenemu imenu in spominu. S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši častilec in prijatelj

J. Trdina.

16.

V Novem mestu 26. marca 1896.

Novo mesto stoji prekrasno na polotoku, ki ga dela tod že jako znatna Krka. Pred 30 leti označevale so mesto tri reči: kuta, sablja in pero. Sablje zdaj ni več: velika vojašnica stoji prazna. Kuta si je veljavo ohranila: očetje frančiškani so mnogo bolj popularni nego gospodje kanoniki. Tercijalk je v mestu in okolici preko 120: moli in klepeta se torej dovolj, še čez potrebo. Kapi-teljska cerkev ima lep, ponosen zvonik. Njen gotični slog pa je znotraj strašno spačen. Mojster-skaza, koji jo je zidal, izbral si je za obrazec menda človeško pest, ako se dene palec med kazalec in srednji prst! — Pero se v N. mestu še zmirom prav pridno izprehaja po papirju: število uradov in uradnikov je jako veliko. V društvenem življenju zapremajo ti gospodje seveda prvo mesto. Zdaj se nahaja med njimi že dosti vrlih narodnjakov. O zadnji volitvi glasovali so skoraj vsi za kandidata narodne stranke. Duh naše gimnazijske mladeži je prav dober: dijaki so rodoljubni in ob jednem pametni. Občinstvo jih jako ljubi in veleradodarno podpira. Velika in krasna zgradba je naš Narodni dom, v kojem so našli zavetje čitalnica, pevsko društvo, Sokoli in podružnica kmetijske družbe. Društvo rokodelskih pomočnikov pa ima svojo posebno, zelo lepo hišo. Tudi ti fantje se živo zavedajo svoje narodnosti. Sploh je narodna zavest zadnjih 10 let močno napredovala v vseh stanovih. Večkrat se nameri na proste ljudi, ki govore pismeno slovenščino. Mnoge pismene besede pa so si pridobile že občo veljavo, n. pr. čas mesto tujke cajt, i. dr. Ulični napisi so v Novem mestu samo slovenski in nihče se zaradi tega ne jezi in ne pohušuje. Na gostilnicah in prodajalnicah so stari napisi nemški, novejši pa do malega vsi slovenski. V mestni zbornici vlada že mnogo let narodni jezik. — S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši spoštovalec

J. Trdina.

* Menim, da Trdina ni umetniško izobrazjen — kot tak ne moreva + ...

17.

V Novem mestu 27. marca 1896.

Deset minut od mesta se nahaja slovenska zemljedelska šola, ki Vas bo zanimala zdaj že zato, ker se boste kot gospodar „Pikardije“ morali sami baviti z ekonomijo. — Na ljubljanski cesti stoji vas Bršlin, v koji sem stanoval prva štiri leta prišedši na Dolenjsko. To vas so požgali l. 1809. Francozi radi punta, koji se je bil unel po deželi radi silne kontribucije. — Do slavni^h dolenskih Toplic se pride zdaj, vozeč se deloma na železnici, prav lahko v jedni uri. Voda jim je za mnoge bolezni potrjeno preizvrstno zdravilo. Kraj je jako prijazen in poln lepih izprehajališč za — zdrave noge. — Pod Gorjanci prebivajo „Podgorci“, revni in neomikani, ali pošteni ljudje, stari demokrati. Udeležili so se menda vseh kmetiških puntov, mnoge so tudi sami začeli. Osvojivši mihovski grad (2 uri od mesta) z naskokom so se strahovito maščevali, poklali so vse svoje glavne zatiralce. Po drugem osvojenju je ostala ta trdnjava razvalina, koju sem jaz še videl. Še le pred kakšnimi 15. leti porabili so Podgorci kamenje za šolo. — Ob zagrebški cesti leži Šentjernejska župnija, ki je najbogatejša in najlepša izmed vseh dolenskih župnij. Tod in ob vsi daljni Krki se širi velika ravnina, domovina sloveče svinjereje, ki je sploh dolenskemu kmetu poglavitna pomoč še dandanes. — Na prostranem krškem polju je stalo znamenito rimsko mesto Noviodunum. Ženjalni samouk Pečnik je izkopal tu že brezštevne prezanimive starine. Ta originalni mož stanuje že poldrugo leto v moji koči. Od prirode je prejel poseben dar, da najde rimske in druge grobe in starine prej in bolj gotovo, nego vsi strokovnjaki in učenjaki. Po njem je postala naša Slovenija eldorado in obljubljena dežela za starinoslovce. Ne le ljubljanski, tudi dunajski in še drugi muzeji so polni starega orodja, orožja, lišpa, kojega je zasledil Pečnik. O tem iskanju on tudi živi in ne slabo.

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši častitelj in prijatelj
J. Trdina.

18.

V Novem mestu 28. marca 1896.

Navadno se napotim vsako leto jedenkrat v Ljubljano in Kamnik; lani sem šel pa gledat bogato in lepo Ribnico, o koji si pripoveduje naš narod toliko slanih in smešnih. Vsi napisi so v nji slovenski, trg kaže torej čisto narodno lice. Naša bela Ljubljana mi je ljubša od vseh mest tega sveta zato, ker je duša in srce naše

narodnosti, ker sem hodil v nji 10 let v šolo in se v nji trdno udomačil, ker mi živi tam najljubši brat, ker mi počiva na njenem pokopališču blaga žena in še iz mnogih inih vzrokov. V Ljubljani občujem res da samo z bratom, ker so mi drugi znanci že skoraj vsi pomrli, ali dolg čas mi ni v nji nikoli, če ostanem tudi brez društva. Precej prvi dan, ko pridem tja, prehodim vse mestne ulice, ogledujoč javne napise, potem pa se usedem v „Zvezdo“ in poslušam dolgo, dolgo pomenke mimogredočih izprehajalcev. Vsako leto vidim več slovenskih napisov in čujem več slovenskih besed in pogovorov iz ust mestne gospode. Sploh mi do malega vse ugaja, karkoli morem zapaziti v Ljubljani in nje zeleni okolici. Samo jedno veliko neprijetnost me je doletela in to v takem kraju, kjer bi jo najmanje pričakoval, na pokopališču. Ko sem prišel predlanskim k grobu svoje žene, insultirale so me tercijalke zatagadelj, ker sem dal zapisati na nagrobni kamen, da je bila zvesta hči svojega slovenskega naroda in pa zaradi teh le dveh nedolžnih vrstic na istem kamenu: „Svobodo tu, a tamo raj — Nam oče, Bog ljubezni daj!“ Babe so vpile, kaj vlačim na to sveto mesto svojo prismojeno slovenščino in kako da se predrzнем prositi Boga za svobodo. Svoboda je to kar frajost, frajost pa je razuzdanost, katere je pa že tako preveč na svetu.“ Klepetulje so režale vame in rjovele kakor obsedene. Meni se zdi, da jih je moral nekdo najeti in nahujskati. — Tudi v Kamniku sem bil vselej jako zadovoljen. I v njem se je narodna stranka globoko ukoreninila in mesto se je zadnjih 20 let tako polepšalo in prenovilo, da ga je veselje videti. Sosebno pa mi je všeč kamniška okolica, ki je vsa polna dražestnih šetališč in romantičnih gorskih partij.

S presrčnim pozdravom Vaš najiskrenejši spoštovalec
J. Trdina.

19.

V Novem mestu 28. marca 1896.

Jaz se ne morem tožiti na svojo usodo. Bil bi greh, ako bi trdil, da sem nesrečen. Evo Vam razloge! 1. Jaz živim lepo v božjem miru in zlati svobodi, v koji mi ni treba biti nikomur v strahu. 2. Svojega razuma nisem ni prodal, niti ga dal v najem. Z mirno vestjo presojam objektivno vse posvetne in neposvetne reči in vprašanja. Ta duševna svoboda je še mnogo več vredna in daje tudi več zadovoljnosti nego telesna. 3. Jaz sem velik prijatelj prirode. Nje krasot se ne morem nagledati in naužiti. Vsako spomlad

mi se zdi svet lepši in življenje prijetnejše. Kdor ljubi naravo, ne more biti nikoli povse nesrečen. — 4. Jaz sem s svojim stanom zadovoljen. Moja pokojnina je res da mikroskopična, ali zadošča popolnoma za moje male potrebe. Lačen in žejen še nisem bil nikoli. Zdaj teče že 29. leto, kar sem brez službe in ves ta čas nisem naredil niti krajcarja dolga. Še zadnje dni meseca nisem bil nikdar brez denarja. 5. Ohranil sem si vse ideale svoje mladosti, sosebnost pa rodoljubje, stalni izvir neusahljive radosti in tolažbe. Kadar se prav živo zamislim v neizmerne napredke in uspehe, koje so dosegli v malo desetletjih Slovenci in vsi njihovi bratje, prevzame me tako neznansko veselje, da začnem vriskati, ukati in prepevati in mi se zdi, ko se čutim tako čilega, lahkega in bodrega, da mi se je povrnila zelena mladost. — 6. Resnične so besede: Senectus ipsa morbus. Razun starosti pa so me stiskale že tudi mnoge prave bolezni. Ali izkušnja me uči, da niti huda bolezen ni tako grozna, neprenosna in peklenska nadloga, kakor javkajo kislonepniki in mile Jere. S pametno dijeto, dobro voljo in zabavljivo upornostjo se da prav zdatno strahovati in dostikrat tudi brzo odpraviti. Bolniki se vse preveč sami sebi smilijo, neumni pa so tudi njihovi domačini in znanci, koji jih omilujejo, kar jim pa često ne gre iz srca, tako brez konca in mere, kakor da ne bi bil nobenega rešenja več.

Ta pot mi se je, hvala Bogu, posrečilo, da sem premagal svojo staro epistolofobijo, ali z drugo besedo — lenobo. Bil sem Vam več pisem dolžan. Zdaj je nekako ta dolg poravnán. Ali je bil bogme že tudi čas za to! Prosim Vas, da mi o priliki naznanite, če ste prejeli vseh sedem dopisnic. Zeleč Vam zdravja in vsake ine sreče ostajam s presrčnim pozdravom Vaš iskreni častilec

J. Trdina.

20.

V Novem mestu 23. jan. 1897.

Najprej presrčna Vam hvala na preblagih Vaših željah za moje zdravje in mojo srečo. Lepa Vam hvala tudi na poslanih dveh knjigah, koji sem prečital že večkrat prav pazljivo. Sodba o poslancih je ostra, ali še premehka, sosebnost grofa H. trebalo bi naslikati z bolj rezkimi barvami. V Primorju bil je nekaj časa moj poglavar in jaz sem ga spoznal za najsrđitejšega sovražnika našega naroda. Poznejša njegova metamorfoza ni bila resna. Knjiga o budizmu je jako zanimiva, ali jaz vendarle ne bi dal svojega racionalizma in svoje krščanske moralnosti za mračne in fantastične

nazore in sanje Gavgamine, vzlasti pa me čisto nič ne mika njegova „nirvana“, pa naj se tudi razlaga dobrohotno, kolikor se hoče. Sploh mi se zdi strašno smešno, da se je jela evropska inteligencija tako debelo zatelebavati v Budo, da jej zažigajo kadilo celo priznani modroslovci, n. pr. Hartmann. — Načrt za svojo knjigo sem srečno izdelal; obsegala bode karakteristiko dolenskih Slovencev, ob enem pa tudi mnogo lokalnih bajk in legend, 4 kratke novele in vsakovrstne črtice iz prvih 4 let mojega prebivanja na Dolenjskem. Ali jako me je strah, da delo ne bode kmalu gotovo. Bolehnost me ravno ne zadržuje dosti, ali pristopila je druga sitnost, ki rada muči stare ljudi: slabo spanje, ki traja včasih komaj jedno ali dve uri, včasih pa tudi popolnoma izostane. To pa uči splošna izkušnja, da je človek, ki se ne naspi, malo pripraven za kak duševni trud. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

21.

Novo mesto 28. januarja 1897.

Tudi prejšnje čase se je primerilo, da včasih vso noč nisem zatisnil nič oči in sem bil drugi dan vendar čil in boder, kakor da bi bil 10 ur spal. Ali to se je dogajalo le poredkoma. Od lanske jeseni pa sem jel čutiti slabe nasledke prečutih noči čim dalje bolj, ker so se ponavljale hitro jedna za drugo. Doktorjev nisem maral klicati na pomoč, ker jim premalo verjamem. Pomogel sem si sam, kolikor se je dalo. Ogibal sem se skrbno vsega, kar bi mi moglo razdražiti živce. Vinu sem dal slovo, mesto njega pijem le pivo, ki bolj pospešuje spanje. Kadim samo dopoldne pol smodke, popoldne nič. Jedila uživam samo taka, koja prebavlja želodec lahko in hitro. O polu štirih južinam, pozneje ne zalagam ničesar, spat hodim brez večerje. Po takem mi je želodec že ob sedmih gotov s svojim poslom, da mi ne more motiti spanja. S to dijeto sem si nepriliko znatno olajšal, zdravje mi zdaj ne trpi vidne škode, ali normalno stanje mi se še neče povrniti, kriva so najbrže moja leta, kojih bo konec maja že 67! — Dr. Vojska in g. Golija Vam se presrčno zahvaljujeta za pozdrav in Vam istotako odzdravljata. Vojska bi kupil rad kako dobro pragmatično in nepristransko zgodovino rimskih papežev, ali mu ni nobena znana. Zato Vas lepo prosi, da bi mu Vi zanj povedali, ali zvedeli in mu naznanili o priliki ime pisateljevo in ceno. Za višjo literaturo je tukaj ultima Thule, le po naključju se zasači kaj boljšega. Z doktorjem prebirava dunajsko

„Zeit“, še bolje pa mi ugaja medvedova „Njiva“, ki je res preizvrsten list, kakršnih je malo. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

22.

V Novem mestu 29. januarja 1897.

Na dopisnicah ni navada politikovati, sed — nulla regula sine exceptione! O Srbiji že mnogo let niso pisale novine skoro nič veselega in častnega in njih bralci to kraljevino ali zaničujejo ali omilujejo. Ali ta stroga sodba nikakor ni opravičena. V Srbiji je korupcija in gnilsto samo na površju, v „izobraženih“ stanovih, sosebnost v tistih možakarjih, ki so si pridobili svojo civilizacijo (čitati treba „sifilizacijo“) v inozemstvu med pijanimi nemškimi burši in francos. demimondicami. Prosto ljudstvo je ostalo zdravo, možato, ponosno, nepokvarjeno. — Srbi nimajo graščakov in plemstva — do malega vsa dežela je razdeljena med kmetovalce. Tako trdnih kmetij kakor so srbske, je v drugih državah razmerno jako malo. V Srbiji je mnogo gospodarjev, ki imajo po 20—40 oralov zemlje, da ne morejo vse obdelovati. In te čvrste kmetije niso skoro nič zadolžene. Sila redki so slučajji, da bi se prodala kmetu hiša na dražbi. Tudi za višjo obrtnost je v Srbiji dovolj sposobnosti in volje. Evo Vam izgleda! Ko je opustošila trtna uš tudi srbske vinograde, jeli so tujci graditi pivovarne in ljudje so se piva brzo privadili, ob enem pa učili od tujcev in jih kmalu ne le dosegli, ampak deloma celo prekosili. Izmed 40 pivovaren se jih nahaja zdaj v srbskih rokah že 38 ali celo 39, s srbskimi gospodarji in srbskimi delavci. Znanosti in umetnosti imajo i v Srbiji odlične zastopnike — strokovnjake, novin in leposlovnih spisov izhaja mnogo. Celozagrebski „Obzor“ je priznal, da se tiska mnogo več knjig s cirilico nego z latinico in vsak opazovalec se lahko uveri, da srbski kmetje in rokodelci mnogo več čitajo in se stokrat bolj zavedajo svoje narodnosti nego hrvatski. Belgrad je zdaj največje jugoslavjansko mesto in vsi tuji življi (celo židovski!) se v njem brzo posrblijujejo. V Srbiji je torej dovolj zdravega jedra, ki bo rodilo brez dvojbe najkrasnejši plod. Presrčen pozdrav! Vaš najiskrenejši spoštovalec in prijatelj

J. Trdina.

Felician:

Melita.

I.

Star, mračen in plešast je bil njen oče. Z dvojnimi očali na nosu se je sklanjal nad svojo pisalno mizo. Njegove male sive oči so venomer zrle v dolge in tenke prste desne roke, ki je mehanično in s precejšno naglico obračala list za listom debele in drobno popisane knjige. Niti za hip mu niso ušle oči, in kadar je govoril, se je zdelo, da ni nikogar nikjer, da pripoveduje sam sebi.

„Melita, he?“ je vprašal, kakor bi čital stavek iz knjige.

Nihče mu ni odgovoril, samo v kotu pri oknu, kamor je sililo nekaj vročih in prašnih solnčnih žarkov, se je premaknilo dvoje zelo temnih očesnih zenic. Melita je sedela na nizkem stolcu, šolska knjiga je ležala odprta v naročju. Melanholičen izraz njenega obraza se je dobro družil z nerazvitim, sušičnim telesom. Človek bi ji prisodil na prvi pogled štirinajst let, v resnici je izpolnila sedemnajsto. Hodila je v zadnji letnik pripravnice.

„Melita, čas bo, je nadaljeval oče s tistim brbljajočim glasom kakor prej. „Melita tričetrt . . . po najbližji poti v šolo . . . nikjer se ustavljati, nič zijati . . . ob štirih naravnost domov . . .!“

Še vedno je motril svoje prste, ki so samo listali in nič drugega; le kadar je pogledal na stran v knjigi, je oslinil prst.

Melita je vstala in se brez zani manja ozrla proti oknu. Morda je hotela spoznati vreme; mogoče je, da ni imela nobenega namena in so ji šinile kar tako oči v božji dan, ker so pač morale nekam. Težko, da se je ozirala za tovarišico, ki jo pelje mimo pot; kajti vedela je, da oče ne sme videti spremljevanja in zahteva, da hodi čisto sama iz šole in v šolo.

En trenotek je mirno postala, brez misli, izgubljena sama v sebi, nato je spravila v ročno šolarsko torbo nekaj knjig. Čelo se je nabralo v stisnjene gube, oči so se široko odprle in se nekoliko vzdignile, kakor bi premišljevala in se ne mogla domisliti, ali ima prave knjige s seboj, ali ni pozabila katere? Oblaček bojzani je bliskovito preplul njen obraz, ko se je ozrla proti očetu; še hitreje je roka zagrabila malo rdečo knjižico, najnovejše delo znanega pisatelja, roman. Oče ji je prepovedal vse slovstvo razen potopisa in posebno romana ni mogel trpeti. Srečna blaženost se ji je razlila čez ves obraz, ko je bil roman na varnem v torbi.

Ko si je devala slamnik na glavo, se ji je vzbočilo telo in pokazala se je rahlo začrtana linija. Ker je nosila še kratka krila, so se videle njene fino oblikovane noge.

Dasiravno so žareli v njenih temnih očeh kresovi mladostnega ognja in bi ji pristojala obleka živih, kričečih barv in slamnik z rdečim trakom, je nosila vendar obleko, ki se ji ni mogla reči, je li siva, bela ali črna. Tako puste in enakomerne barve je bila. In slamnik njen je bil preprost in brez vsakega lišpa.

„Zbogom, Melita,“ je dejal oče, ko je čul, da so se tiho zaprla vrata za njo. S polzečimi koraki se je splazil k oknu, naslonil se je s čelom ob šipo in čakal s skrbnimi očmi, da se je pokazala na cesti. Stari razbrazdani obraz je nekoliko oživel, ko jo je zasledoval čez cesto in prav do ogle.

Nato je sedel k pisalni mizi in odprl debelo knjigo. Bil je upokojen in se je zanimal za vzgojeslovje.

Melita je čutila instinktivno srepe očetove oči na sebi, zato se ji je klonil tilnik in ji je glava silila k tlom. Oči so se ji domalega zapirale in se niso upale nikamor ozreti. Čeprav je solnce palilo, se ji je zdelo hladno, mokro . . . Topost, jeklena neobčutljivost in obenem medlost se ji je naselila v duši. Misli iz domače sobe so jo še prešinjale; neprestano ji je brnel v ušesih blazno temni glas klavirja, ki se je stiskal prašen v kotu. Vsa je še bila v objemu tihote domače sobe, ki jo moti le šušljanje listov očetove knjige, kakor bi položil kdo težko svinčeno roko na prsi in tiščal brez odnehanja z isto močjo. Čez ustnice ji je švignil smehlaj misli, ki se je ni zavedala.

Ali komaj je izginila njena senca za oglom, že so ji v divjem ognju vzplamtele oči; zaplesali so strastni pogledi prek ulice in obstali v senci zaprašenih dreves obcestnega parka.

Gruča mladih deklet je stiskala svoje glave. Glasno hihitanje, razkošno objesten smeh je zvenel daleč naokrog; vroča, razburjena lica, polna krvi so sijala; nemir mladosti jim je šel po udih kakor svetega Vida ples . . .

„Ah, Melita gre!“ je vzkliknila ena.

„Nič ji povedati . . .!“ je dejala druga.

„Naj sama ugane . . .!“ je napol glasno rekla tretja.

„Servus,“ je zakričala četrta in se tako smejala, da ji je tiščala peta robec na usta.

„Skrivnost, Melita,“ ji je zašepetala na ušesa prva s skrivnostnim glasom in se sklonila globoko do nje.

„Tajnost,“ je dejala druga, ki je zagledala radovedne in vprašujoče oči.

„Daj častno besedo,“ je moško dejala tretja.

„Da nikomur ne poveš,“ je pristavila četrta.

„Častna beseda, da molčim kot grob! Kaj je?“

Vse so se hrupno zasmejale in si popravljale lase, ki so jim v razposajenosti lezle na čela.

„Bajtova ima fanta!“ je izbruhnilo v enem hipu iz vseh ust.

„Ali res?“ je vprašala s svetlimi očmi Melita.

„Res, res!“ so zatrjevale vse po vrsti.

Vsem je plesala podoba Bajtove pred očmi in njenega dolgega, kakor suha južina slokega fanta.

„Zamudile bomo,“ se je spomnila ena.

„Naj!“ je lahkomišlno odvrnila druga, se zasuknila na peti in začela napol glasno peti.

Hitele so v šolo, po dve ali tri skupaj. Melita je s svojo zaupno prijateljico zaostala nekoliko za drugimi.

„Jaz ne znam nič,“ je spregovorila Melita.

„Jaz tudi ne,“ je odvrnila prijateljica. Obe sta se zasmejali; kratek molk je nastal. Melita je čakala, da bi prijateljica povedala še kaj o Bajtovi in njenem fantu; prijateljico je skrbelo, kako se bo končala ura pri starem in sitnem profesorju.

„Ti, ali ste jo videle?“

Prijateljica je samo pokimala in ni rekla ničesar.

„Kje pa?“

„Prejle v parku, gori in doli sta hodila.“ —

„Ne. Že v parku sta se poslovila. Roke sta si stisnila . . .“

„Roke sta si stisnila?“ Melita je utihnila s padajočim glasom. Stali sta na pragu in šolski zvonec je pel. Po stopnicah je šel dostojanstveno profesor. —

Točno petnajst minut čez štiri je bila Melita doma. Vrata so zaškripala, ko je stopila v sobo. Oče, ki je sedel pri svoji knjigi, je pokimal z glavo v pozdrav in ni rekel nobene besede. Uprla je oči vanj, kakor bi pričakovala graje ali pohvale in ker ni bilo ničesar, se je nehote in nezavedno oddahnila; odvalilo se ji je nekaj težkega od srca. Oče je bil celo za hvalo mrtev. Začela je hoditi po prstih, da bi ga niti najmanj ne motila; z zvito previdnimi očmi se je ozirala nanj.

Stopila je k oknu in se zagledala na cesto, kjer so hodili majhni, pa urni ljudje v gručah in posamezno. Spomnila se je na mravljince po gozdih, na njihove procesije . . .

Na cesti sta peljala dva ključavničarska vajenca voziček poln železa, pehala sta se in usta so jima bila odprta. Tramvaj je brenčal mimo, rdeča barva se je zasvetila in izginila. Tri četrte ceste je bilo že v senci in le še nasprotni tlak se je svetil v solncu.

V Meliti se je zganila še nepoznana in nejasna želja, hrepenenje po svobodi in prostosti. Kakor tisoč sladkosti jo je objelo, da je strepetala po vsem telesu, tako se je je lotevala omotica misli.

Mlad zastaven fant je prišel pod okno, vrteč med prsti malo drobno palico, s slamnikom na glavi, črnook. Pozdravil je s smehljajem, ona je odzdravila in potem sta šla v park po belih peščenih stezah gori in doli . . .

Oče je zakašljaj in odsotno spregovoril:

„Melita, he . . . ne pozabi na naloge, na učenje!“

Vzdramila se je in se ni prav nič zavedala svojih varljivih sanj. Kakor bi ničesar ne bilo, se je podala h klavirju in začela brskati po partiturah. Vse, kar je imela, ji je bilo zoprno, poskusila je par težkih vaj za prste. Za zabavo je preigrala par oktav glas za glasom. Udarila je en glas in mu prisluškovala toliko časa, da je utihnil. Zaigrala je par lastnih kratkih domislekov, dokler ji niso nevede otrpli prsti na tipkah.

Postalo ji je neznosno, da je morala vstati. Šla je k svojim knjigam, jih nekaj časa premetavala, gledala njih naslove, vse že davno dobro poznane in neskončno dolgočasne. Poslušala je praskanje očetovega peresa, brzo tekočega po gladkem papirju. Radovednost jo je gnala, da bi pogledala, kaj piše in obenem ji ni pripustila silna trma, da bi se premaknila s prostora.

Ob pol sedmih je prinesla postrežnica večerjo. Po večerji se je oče napravil in ji, predno je odšel na četrtinko v gostilno, strogo zabičil:

„Da ne greš z doma . . . Če bi ravno kdo prišel . . . In sedaj na večer . . .“

Mrmraje je zaprl vrata za seboj.

Melita je z ostrim pogledom prešinila vse kote po sobi, da bi našla kaj novega, nepoznanega; toda vse je stalo, viselo in ležalo po starem. Resignirano je šla zopet h klavirju in zaigrala po posluhu: Rože je na vrtu plela . . . Proti koncu pesmi se je zamislila in globoko vzdihnila: „Bajtova ima fanta“ . . .

II.

Čednost se spremeni v slabost, slabost v čednost; brez upa na poznejše življenje bi ne bilo vredno živeti. Človeka trenutka se polasti nenadoma — doma ali na cesti, samega ali v družini — težka misel. Včasih je vprašanje, včasih je kes nad vsem dobrim in slabim, ki razjeda srce. Toda kakor je že: človek se po nemirnem spanju napol prečute noči prebudi in njegova lica so bleda, koža obraza se obesi po kosteh, ostari, oči njegove so kalne in pod njim je modričast sij. —

V šoli sta hodili med odmorom po vrtu; na obeh straneh malinovo in ribezovo grmičevje. Nenadoma je prijateljica ostrmela in vprašala:

„Ali si bolna, Melita? Kaj ti je?“

Melita je še bolj pobledelela in je obstala na mestu kakor prikovana. Lovila je sapo in besedo. Rdečica ji je začela polagoma pluti v lica. Liki blisku je prešinilo njeno zavest, da se mora premagati in molčati.

„Bolna,“ — je dejala kolikor je mogla malomarno in odkimala z glavo. Nato je naglo pristavila, kažoč s prstom na grmičevje: „Poglej, maline so že rdeče, kmalu bodo zrele.“

Hip je pomolčala in se obrnila proti oni strani, odkoder se je čula napol zadušena govorica. Spreletela jo je hipna misel, da mora govoriti, da prijateljica ne bo mislila, da ne bo govorila. Zasuknila se je naglo in živahno.

„Ali imaš ogledalce?“

Vzela ga je v roke in ga obrisala z robcem; previdno in počasi ga je bližala svojemu obrazu. Popravila si je lase in dejala s tistim mučnim glasom: „Bleda sem.“

Zaupno je dostavila:

„Sinoči, ko je oče že spal, sem prižgala luč in brala.“

„Kaj?“ je hlastno vprašala prijateljica.

„Saj veš, tisti roman . . .“

„Si ga že prebrala? Kako se konča?“

„Ida gre v samostan . . .“

Obe sta umolknili. Melita je globoko vzdihnila, kajti čutila je, da je zavedno lagala, ker je pogledala le na zadnjo stran romana.

Opoldne, ko sta šli skupaj domov, je šepnila Melita hlastno prijateljici na uho:

„Kam prideš popoldne?“

„Ali boš smela?“ je vprašala prijateljica mesto odgovora.

„Očetu rečem, da imamo izlet . . . naravoslovje . . .“

„Jaz pridem v brezov gozdiček.“

„Kdaj?“

„Ob pol dveh.“

„Ne, rajši ob dveh, da bo verjel . . .“

„Dobro. Pridem. Zdravo.“

Prijateljica je zavila v stransko ulico in se ni več obrnila; Melita je hitela naprej.

Takoj po obedu je sedel oče k svoji pisalni mizi in Melita na svoj stolček pri oknu. Naslonila se je na roko in ga dolgo časa gledala nepremično. Poskušala je videti v očetovem obrazu, ali je dobre, ali slabe volje? Prejšnja odločnost se je umaknila negotovosti; kajti vedela je, da oče ne umakne nobeni sili svoje besede, če reče ne. Vedela je, da bo jokala, da bo zagnala knjige po tleh, rotila ga, da noče več v šolo, zahtevala nož in strup . . . Vedela je, da se ne spremeni niti poteza na očetovem obrazu in da bo po prvem obupu ponižna in krotka kakor jagnje . . . V duhu se je vadila v izgovorjavi in barvi besedi. Bala se je, da se ji bo tresel glas in da bo spoznal oče njeno laž že po besedi.

Pogledala je starinsko uro, ki je visela na steni in hreščeče tiktakala tjavendan. Ojunačiti se je hotela, spregovoriti; a zopet je odložila še za dve, za eno minuto. Tedaj je udarila ura pol dveh.

„Zdaj, če se posreči,“ si je dejala na tihem. Še en kratek premor, potegnila je sapo vase, vzravnila se nekoliko in se postavila v pozo. Nato je spregovorila odločno:

„Danes imamo izlet.“

Oče je dvignil glavo in ji posegel naglo v besedo:

„Na izlete ti ni treba hoditi, če niso obvezni.“

Drugo pot bi Melita ugovarjala, kar bi ji nič ne pomagalo; danes pa se je uklonila volji in je nadaljevala, kakor bi preslišala očetove besede in kakor bi ne veljale za današnji slučaj.

„Travniško penušo, jegliča in jagode gremo iskat. Profesor pravi, da so tla, koder rastejo, silno zanimiva.“

„Tako,“ je mrko pripomnil oče. Melita je lovila misli.

„Pravi,“ je dejala, „da pokaže, kako rastline skupaj rastejo, da ne more živeti ena brez druge . . .“

Spomnila se je, da je bilo nekoč predavanje o tem in je to spretno izrabila.

„Kdaj je izlet? je vprašal suho oče.

„Ob dveh . . . pri dirkališču,“ je odvrnila razburjena in s suhim glasom, ki se je ustavljala beseda v njem.

„Kateri profesor se udeleži?“

„Pogačnik.“

„Kdaj se konča?“

Melito je spreletelo tisoč misli, na vprašanje ni bila pripravljena. V hitrici je poskusila odmeriti čas, da bi ugodila kolikor mogoče svoji želji in da bi se očetu ne zdelo preveč ali premalo.

„Ob petih. Še malo prej mogoče, ob pol petih . . .“

Nekoliko s strahom se je ozrla v očeta.

„Ob petih moraš biti doma,“ je zahteval. Šele zdaj jo je ošinil s strogim pogledom, prej ves čas ni odmaknil oči od svoje knjige.

Melita si je oddahnila in je zaloputnila vrata za seboj.

Vsa od solnca razpaljena je prišla v brezov gozdiček, odkoder ji je oddaleč namigavala prijateljica s svojim rdečim svilenim solnčnikom. Vročina je bila tako neznosna, da so se poskrili celo metulji v senci travnika, katerega pas je mejil na gozdič. Beli pesek je ječal pod njenimi nogami in se pršil na vse strani. Solnčna rdečica ji je dala škrlat v lica, oči njene so postale od vročine solzne, življenja željne. Zmage nad očetom pijana se je opotekala v vzduhu travnih semen in ni pazila na svoje bele roke, ki so črnele od solnca.

„Solnce te bo ožgalo,“ je dejala prijateljica, ko sta si stali tri korake druga pred drugo. „Zakaj nisi vzela solnčnika?“

„Solnčnika?“ je zateglo vprašala Melita. „Ne,“ je odkimala in zaničljiv smehlaj okrog ustnic je spremljal besedo.

„Kam bi šli?“ je z nasmeškom in nekako negotovo vprašala. Lica so se ji zresnila in kakor skrb se ji je nabralo na čelu. Njene oči so se zazrle v daljavo, kjer so se v solnčnem mrču sredi belkasto sivih oblakov kopicile planine pod nebo.

„Hodila jaz ne bom,“ je odvrnila prijateljica trmoglavo in utihnila s čakajočim pogledom.

Melita je molčala. Prijela je prijateljico molče za roko in jo z divjo notranjo silo, ki se ji ni moč ustavljati, napol vlekla s seboj. V obeh so se porodila redka in neprijetna čustva, malo znana in samo zato tako mučna . . .

„Kaj sem mislila, ko sem ji rekla, naj pride sem,“ je pomislila Melita in nekaj kakor očitaneje in kesanje je oživel v njenem srcu. Bojazen pred začetim, skrb, kako se bo nadaljevalo, ji je tiščala grlo.

„Kaj mi bo povedala?“ je premišljevala prijateljica. V glavi so ji vstajale najrazličnejše misli in slike od najvdanejših do najdrznejših. Nekaterih se je otresala, druge so se ji priljubile; dvomi so ji razjedali dušo. Hrepenenje po neznani skrivnosti jo je prevzelo, da je drhtela. Od vznemirjenosti je molčala.

Melita si je hotela prisiliti prejšnjo veselost. Poskusila se je zasmejati, toda iz njenih ust se je izvil bolj krik potapljujočega se kakor smeh.

„Kaj?“ je usrkavajoče povzela prijateljica.

„Nič,“ je odvrnila; kajti naenkrat je začutila silno poželenje besede. Med obema je ležala kljub prijateljstvu velika laž čustev in besedi, porojena v nevednosti, negotovosti, medsebojnem nezupanju, v lastnem grehu in zavesti krivde . . .

„Smešen hrošč,“ je po kratkem presledku dejala Melita z dobro premišljeno malomarnostjo v glasu.

Prijateljica, ki ni hotela nadaljevati pričetega pogovora, je povsila oči. Obe sta se stalno ogibali, da bi se srečali njuni pogledi.

V gozdu ni bilo žive duše, le ptiči so se lovili po vejah in grmičevju. Tuintam je rastel trop smrek, katerih senca se je spreminjala v primeri s solčno lučjo v temo; par posameznih borovcev je metalo dolge sive lise, med kostanji in leševjem se je sušila bohotna trava. V miru začarana zemlja je snivala.

Stopali sta tiho, noseči v duši veliko skrivnost mlade razvijajoče se ženske. Vonj veneče mete, združen s tisoč drugimi gozdnimi dišavami, jima je budil v duši kali mladih strasti, da so bujno pognale. Obe sta nenadoma začutili, da sta silno nesrečni, a nobena ni hotela tožiti.

Sredi pota sta se objeli in poljubili.

Melita se je prva zavedla, rdečica jo je oblila. Z roko je narahlo odrinila prijateljico od sebe. Njene oči so se ujele. Melito je spreletelo gorko po vseh udih, tisti hip je dejala:

„Ti si ne moreš misliti, kako sem jaz srečna . . .“

Prijateljica se je ustrašila, vsled tuje sreče je strepetala kakor bilka na vetru.

„Srečna si?“ je vprašala, polna nevere v srcu, v skitem strahu in pričakovanju, da pride nekaj hudega.

„Da, srečna sem,“ je odgovorila Melita. Preprosto in naravno je zvenela njena beseda; neomajno je stala kakor mejnik sredi gozda. Ozrla se je v prijateljico, ki ji je bolečina v duši nakremžila obraz, bolečina, maskirana z blaženim smehljajem v očeh in na

ustnih. Toda poteze pod očmi so izdajale in Melita jih je videla, neskončno dobro ji je delo.

Sedli sta na klop ob poti, smrekova senca ju je hladila.

„Zakaj?“ se je predrznila vprašati čez nekaj časa prijateljica, ki ni mogla več prenašati negotovosti in se je vsak hip ozrla v Melito s temnimi pogledi.

„Zato,“ jo je hladno zavrnila. „Naj se muči še nekoliko,“ si je mislila.

„Ali mi nočeš več zaupati?“ Skoro jokajoč in proseč je bil glas.

„Dobro, ampak molči!“

Melita se je pomaknila za ped od prijateljice in se ozrla po poti naprej in nazaj. Prste si je prekrizala na očeh in se za trenotek nekam zamislila, parkrat se je zdrznila, zganila se je kakor v krčih. Plamteč ogenj se ji je zabliskal v očeh, ko je razklenila roki in spregovorila prvo besedo.

„Pisal mi je, da brez mene ne more živeti, da dá življenje zame . . . Vsak večer gre pod mojim oknom . . . dražja sem mu kakor vse na svetu . . .“

„Kdo?“ je urno vprašala prijateljica.

„Tega ne povem.“

Sekundo sta molčali obe.

„Kdaj ti je pisal?“

„Že dolgo. Pred enim mesecem . . . Tisti dan, ko smo imele popoldne prosto.“

Vnovič sta za sekundo onemeli.

„In jaz ga ljubim bolj kakor on mene,“ je vzdihnila Melita. „Sinoči v mraku, ko je šel pod oknom, mi je poslal poljub z roko.“

V Meliti je zaživela nova strast, novo življenje; gola radovednost je zasijala v vseh njenih kretnjah, v vsakem pregibu najmanjše mišice.

„Ali si že kdaj poljubila moškega? je vprašala naenkrat resno.

„Že,“ je vdano odvrnila prijateljica.

„Kako je bilo? Kako se ti je zdelo?“

„Nič posebnega,“ se je branila.

Tedaj se ji je Melita navalila z vso silo okoli vratu in jo strastno pritegnila k sebi. Jela jo je divje poljubljati na oči, lase, ustna, venomer ponavljajoč: „Moj Bog, kako sem srečna, srečna . . .“

(Konec prihodnjič.)

L. Pintar:

O krajnih imenih.

XV.

Tudi klimatične razmere se pri imenovanju krajev čestokrat vpoštevajo in taka imena naglašajo vremensko razmerje dotičnih pokrajin, češ da so ali mrzle ali tople, ali suhe ali mokre, ali na vetru ali v zatišju itd. Te lastnosti so izražene ali s pridevniškimi atributi ali pa naravnost s primernimi samostalniki. V prvo kategorijo spadajo imena kakor na primer: Mrzli log, Mrzli vrh, Mrzlo polje, Mrzla luža, Mrzla rupa, Mrzla voda, Mrzla planina, Topla reber, Topla jama, Topli vrh, Suha gora, Suhi dol, Suhi malin, Suhi potok, Suhi vrh, Suha vas, Suho brezje, Suho dobje, Suhe plate, ki so pa morda le Suha blata (Dürrenmoos) ali osušena močvirja, Mokro polje itd. v drugo kategorijo pa: Mrzovec, Mrzlak, Mrzlica, Mrzlik, od koder potem priimek Mrzlikar, Topolšica ali Topovš'ca (Warmbad) pravilno menda Topolščica, Toplice (Tobelbad), Topusko, Toplik, od koder priimek Toplikar, (Toplik bi seveda utegnil morda biti tudi skrčen iz tópolik, populetum, Pappelwald), Suho n., Suha f. (Zauchen), Mokrice, Mlake, Mokrije (Mökriach v občini Rikarja ves), Močvirje, Močila, Studeno, Studenice itd. — Topusko, Studeno ali Zdeno, Suho itd. so pridevniki srednjega spola, pri katerih je primeren samostalnik zamolčan n. pr. Suho (Trockental) v občini Dobje, okraj Kozje, to je namreč Suho dolje — in Suha (namreč draga ali grapa), pa se sklanjajo večinoma še pridevniško na primer Praprotno, s Praprotnega, na Praprotnem i. t. d. Toplica, Sušica, Mokrica in Mrzlik so pa s posebnimi sufiksi posubstantivljeni pridevniki, ki se seveda sklanjajo kot pravi samostalniki, kar so po sufiksih ravno postali. — Pridevniško se sklanja n. pr. Vojsko t. j. Visoko, torej: kje? na Vojskem (na Visokem), od kod? z Vojskega (z Visokega), kam? na Vojsko (na Visoko). Primeri tudi Visoko (Waisach) v Šenčurski občini pri Kranju. O znamenitem prehodu „y“ na „aj“ (Vysoko, Vajs'ko) razpravlja Vondrák v „Vergleichende slavische Grammatik“ str. 113. — Vojsko pri Vodicaх v Kamniškem okraju in Vojsko v Idrijskem okraju je torej po pomenu menda isto kar Visoko pri Želimljah ali Visoko pri Šenčurju (das hochgelegene — Hochstetten), Visoko v Poljanski dolini pa po svoji legi skoraj ne zasluži tega imena, ker leži dokaj nizko v dolini. Tudi na

Štajerskem imamo Vojsko v občini Gorjane v Kozjanskem okraju. Zahn (Ortsnamenbuch 506) ima za obližje leta 1500 zabeleženo listinsko obliko „Woyska“. — Dasiravno se torej Vojsko pridevniško sklanja, vendar glede izvajanja (s sufiksom — ski?) ne spada v isto vrsto s pridevniškimi krajnimi imeni, kakor so n. pr. Topusko (Topelsko), Gomilsko, Okoško, Konjsko, Proseniško, Vranjsko itd., kajti v imenu Vojsko (iz Vysoko) sta se „s“ od debla (vys —) in „k“ od sufiksa (— ѣкѣ) le slučajno strnila skupaj, ali z drugimi besedami: „s“ spada k deblu, ne k sufiksu. (Miklosich, Vergl. Gramm. II, 129, ne pa 131).

Po tej digresiji o imenu „Vojsko“ in njega pridevniški sklanjavi vrnimo se zopet na glavno stezo današnjega krajnoimenskega izsledovanja. Kraj na vetru se imenuje veternik, vrtica ali vrtača. Sem spadajo: Veternik pri Apneniku (obč. Boštanj), Veternik in Podveternik (obč. Piljstanj, okr. Kozje), Veterni vrh je selišče pri Svibnem (obč. Sv. Križ), Zgornje veterne in Spodnje veterne (obč. Križe pri Tržiču), Veternik pri Kanalskem lomu (občina Kal) na Goriškem. Ali je koroški „Pod vetruvom“ (Federaun) šteti tudi v to kategorijo, češ da je „Vetrovno“ ali „Vetrna ravan“ ali „Pod vetrovjem“ ali kaj podobnega, si pa ne upam trditi. — Na frtici t. j. na vrtici ima veter veliko moč, da kar zavrti. Vrtača (Wirbelwind) je zračni steber ali zračni stolp, ki se z močjo suče in vrti okrog svoje osi, — in kraj, kjer se rad večkrat pojavi tak vrtinčast, viharen prepih (ciklon), se zove potem tudi „vrtača“. Kraji z imenom „Vrtača“ so pri Kostanjevici, pri Semiču, pri Poljanah v Šentviški občini, pri Selih v Tuhinjski dolini, pri Plavi v Anhovski občini Kanalskega okraja — in v množinski obliki „Vrtače“ zopet pri Kolovratu, pri Vačah, pri Dobrničah, v Klanški občini Kamniškega okraja in v občini „Avče“ v Kanalskem okraju. Isto so Vrtoče v Sovodenjski občini na Goriškem. V isto kategorijo spadajo menda tudi Vrtovin v okraju „Ajdoščina“ in Gorenja pa Dolenja v rtobja v Goriškem okraju.

V Kamniški okolici (proga Mekinje-Stranje) je vas Zduša, ktere ime tudi utegne spadati v to kategorijo. Kakor imamo namreč iz duh duša, enako tudi iz vzduh (Luft) zduša t. j. menda nekoliko vzvišena ravan s svežimi gorskimi sapami. Vzporediti bi se morda dalo nemško krajno ime Lüftelberg. Vzdušno (luftig) pač imenujemo vse, kar ima dosti čistega vzduha; vzdušni so n. pr. gozdi in hribi — pa gozd je v vrhovih drevja vzdušnejši nego spodaj pod drevjem in vrhovi planin so vzdušnejši od zaprtih nižav in zagatnih dolin.

Verjetno je torej, da je nekoliko vzvišena ravnina v bližini Bistrice dobila svoje ime od svežih sap, ki duvajo po Bistriški dolini od Kamniških planin sem ter jo z zračno čistoto in svežostjo prevevajo in prevetrujejo. Ko torej beremo pri Valvasorju (XI, 518), da je Zduša „ein schöner lustiger Boden“ — in da je tam „gesund und lustig zu wohnen“ —, se nam pri tem ponuja misel, da naj bi bil z ozirom na ime točneje zapisal „luftig“. — Le po svežem čistem vzduhu, ki diha doli s planin, povzela je ta prosta pokrajina svoje ime. Glede tvorbe s sufiksom „-ja“ primerjati je: suh suša, srh srša, grah graša (grašica), jelha in jelša (alnus), snaha in snaša (nurus), mrha in mrša (cadaver) itd.

Nasprotje od vetrovnih krajev so zatišja in zavetja. Zavetnik je pri Senaboru na Vipavskem (obč. Col).

Tudi po svoji legi proti solncu se kraji imenujejo, ali so obrnjeni na severno (senčno) ali na južno (solnčno) plat. Kraji, ki imajo dosti solnca, so solnčni; n. pr. Solnčni marof pri Górenjem mokronogu, Sončnik v Boštanjski občini Radeškega okraja in Tržiški občini Mokronoškega okraja. Preserja so menda, kakor Znojila, solncu odprti kraji. Ime to se čestokrat ponavlja na primer Preserje pri Braslovčah — in drugo pri Prelogah v Konjiški okolici, dalje pri Spodnjih kosezah in pri Zlatem polju v Brdskem okraju, pri Homcu v Kamniškem okraju in Preserje pri Žalostni gori. Rabi se tudi v množini „v Preserjah“ (прѣ+сѣлїе [slonie], l in r se včasih menjata, sūr in sūl). — Présérje iz Présūlje, t. j. présoje (locus apricus, sonniger Ort). Miklósich navaja v svojem etimološkem slovarju (str. 295, pri korenu „si—“ sijati, glänzen) tudi pravilno stopnjevani „soj“ (Schein), iz katerega potem izvaja prisoje (locus apricus) in osoje (locus opacus), češ da je to iz odsoje (отъсоиѣ) t. j. od solnca umaknjen kraj (ein absonniger Ort.) Tudi Pleteršnik (II, 858) ponavlja to mnenje, da je osoj (Schattenseite) namesto odsoj. Meni se pa vendar ta razlaga zdi nekoliko sumljiva in precej neverjetno se mi vidi, da bi predlog „od (отъ)“ kar tako meni nič tebi nič svoj konsonantni del odmetaval, marveč mislim, da je n. pr. осъдити (condemnare) poleg отъсѣдїти popolnoma samostojna tvorba, ne pa da bi bila morda prva še le iz druge nastala. Dalje si mislim, da more biti „odsoj“ slično z „odboj“ (Widerschlag, Abprall), „odmev“ (Widerhall, Resonanz), „odskok“ (Abprall), „odlesk“ (Widerschein) v rabi edino le s pomenom „odsij, odsev“ (der Abglanz, Reflex), kjer kaj odsije ali odseva. Res je, da navaja staroslovenski slovar (521) осоиѣ locus opacus — in (679)

ПРИСОИЕ locus apricus, vendar si ne morem kaj, da ne bi podvomil o pravilnosti teh oblik, češ da je „soj“ (Schein) zložen z „o“ (oziroma „ot“) in „pri“, — kajti domnevanje mi uhaja le na zmanjševalni „o“ (ж) in vekšalni „prê“ (прѣ), češ da bi utegnilo biti ОСОИЕ morda ЖСОИЕ (locus parum soli expositus), kakor je n. pr. ЖРОДЪ (stultus, eigentl. der wenig verständige) — in ПРИСОИЕ morda ПРѢСОИЕ (locus valde apricus), kakor je n. pr. ПРѢВЛАНЕ (vis maior) in ПРѢВЪНЪНЪ (umbrosus). Da bi utegnilo biti ПРИСОИЕ prav ПРѢСОИЕ, na to misel me je privedlo ravno ime Preserje, ki se z naglasom na prvem zlogu izgovarja Pri^eserje (t. j. ПРѢСЪРИЕ z jasnim jatom (ѣ) v prefiksu), z naglasom na drugem zlogu pa Presérje (t. j. ПРЕСЪРИЕ) premenivši visoki jat (ѣ) v prefiksu na prosti „e“.. Če je gorenjski Prisanj (= Prisojnik), tedaj so tudi Prisanice pri Babni reki (občua Sv. Štefan) v Šmarijskem okraju menda Prisojnice — in Prižanek (Prießenegg) v Šmohorski občini na Koroškem bi bil potemtakem nazaj izposojen Prisojnik (t. j. prisojni hrib, Sonnenberg, prisojni vrh, Sonnkogel). Sodim pa, da je „pri“ v vseh teh imenih le prvotni „pri^e“ (прѣ), ne pa prosti ПРИ. — V Blagovški občini Brdskega okraja n. pr. imamo Prilesje, na prvi hip bi sodil, da je to kraj poleg gozda (Gegend am Walde, ПРИ ЛѢШ). Toda v Svetogregorski občini Velikolaškega okraja najdemo zopet Prelesje (ПРѢЛЕСИЕ, silvestria, nemorosa). Ravno tako še imamo Prelesje v Tratarski občini Škofjeloškega okraja, v Šentrupertski občini Mokronoškega in v Starotrški občini Črnomaljskega okraja (Gerdenschlag, gosto sečje?). Sodim pa, da je oboje eno in isto, samo da je v prvem primeru „pri^e“ (прѣ) zabeležen s kratkim i, namesto s kratkim e. Naglašeni ПРѣ je „pri^e“ kakor n. pr. v Prêdole, Prêdoslje, Prêkope, Prêloge, Prêska, Prêvale, Prêčna, nenaglašeni ПРѣ pa prosti „pre“ n. pr. Prevóje, Prežgánje; nenaglašeni ПРИ bi pa bil pĕr ali pr t. j. Prilesje bi bilo Perli^esje. Na Koroškem imamo v Žrelski občini Celovškega okraja Predlje (Priedl) in v občini Schaumboden Šentviškega okraja nas sreča Prêdl, pri Rajbeljnu pa Predil — in vendar so menda vsa tri imena ПРѣДЪЛЪ (meja, Scheideck) in sicer Priedl in Prêdl z naglasom na prefiksu, Predil pa z naglasom na drugem zlogu; v prvih dveh primerih se je pod naglasom ohranil visoki ê (ѣ), i^e, v tretjem primeru pa je prvi zlog z izgubo naglasa premenil svoj jat v prosti e, v drugem zlogu se je pa prvotni jat predêl (predi^el) preklonil na kratki naglašeni i. — Tolmačim si stvar tako, da se je v jatú (i^e, ѣ) čutil včasih bolj i-jev element včasih bolj e-jev; in v takih primerih, kjer se je bolj čutil i-jev element, se je

izlahka izvršila kontaminacija prefiksov pre (pri^e прѣ) in pri (при) in slovníkarji so poleg „pre“ beležili iste sestave tudi s „pri“ ter jim nadeli neke včasih ne prav jasne pomene. Predol (прѣдолъ) n. pr. s pomenom Quertal, Zwischental, Nebental mi je jasen, toda pridol (придолъ) smatram za nepotrebno skovanko, oziroma za ikavsko izgovarjanje prve oblike. Vsaka stranska dolina, ki se od glavne odcepi, je na razpotišču z njo transverzalna ali prečna, mogoča je pa le, če je gorovje in holmovje vmes zagvoženo, da ni dol pri dolu in hrib pri hribu (!) — Prigrad si s pomenom Zubau lahko mislim, kakor tudi pregrad (прѣградъ) ali predal s pomenom: prečna stena (Scheidewand) in od prečnih sten ograjeni prostor (das Fach). Če pa najdem prigrad s pomenom prěčnik Querbalken (Plet. II, 306), si pa moram misliti, da je tukaj zabeležen prigrad menda le ikavsko izvržen prěgrad (прѣградъ). Pomniti je tudi, da le naglašeni pri ostane pri, sicer oslabi v pěr ali pr, n. pr. „prisad“, pa „se persadi“. Kakor sumim v imenu prisoje kontaminacijo prefiksov при in прѣ, ravno tako sumim tudi v izrazu osoje kontaminacijo prefiksov „o“ (отъ ??) in ж. V ruski besedi „usolonje“ (Schattenseite) жельныя vidim jaz deminutivni prefiks u (ж) ъо. Primeri, stsl. жсъ (barba) r. усъ (Schnurrbart), stsl. жсобница (seditio) r. усобница (Zwietracht) itd. V slovenščini je predponski ж vo ali ъо in v resnici prosti narod izgovarja osoje (жсоня) le „vosoje“ t. j. ъосѡoje (absonnige = wenig sonnige Stellen), kar bi dalo tudi misliti na kontaminacijo osnov „soj“ in „sol“, češ da je osojnik in osolnik enako. Krajnih imen te vrste imamo dokaj n. pr. Osoje pri Žibršah v Logaškem okraju in Osoje (Ossiach) na Koroškem, Osojni vrh pri Čekovniku, Osojnica pri Žireh, Osojnik pri Sovrici in pri Semiču, pa Osolnik pri Medvodah ter Véliki osolnik in Mali osolnik pri Turjaku. Narod menda pravi „Vósovnik“, kar bi bilo morda жсъныкъ (brezsolnčni ali malo solnčni hrib, sonnenlos = schattig, ἀνάλιος) ali pa morda ослъныкъ (lepo osolnčeni hrib, mons sole collustratus, sonnenreich, εὐήλιος). Ktero je pravo, pokaže lokalni preizkus. Fiat applicatio! Kakor „Osojnica“ narod jasno izgovarja le „Uósojnj'ca“ t. j. жсонница ali brezsolnčna reber, tako tudi jasno izrekuje „Oslica“ kot Uóslca t. j. жсльца, ne pa „Oselica“, kakor se žalibog novejši čas spakujejo naši župniki in župani, češ da je to oseljen ali obseljen kraj, selo — skratka slična tvorba kakor okolica, obilica, gomilica, kobilica, zavrelica. Ta čudna spaka „Oselica“ je utegnila nastati iz bojazni, da ne bi kdo krajnega imena v zvezo deval z „óslica“ (Schleifstein) ali pa z „oslica“ (Eselin), češ vsaj

mora v zvezi biti le z imenom „selo“. — Pa ni! — Catalogus cleri že delj časa z neko vnemo pospešuje to izmišljeno obliko ter piše presamovoljno Nova Oselica in Stara Oselica, namesto Stara óslica in Nova óslica. V tem smislu bi bila menda vsaka vas osélica (?); naselbina brez naseljencev premine. Sela in Selca dobro ohranijo svoj „e“, in tudi Oslica bi ga bila ohranila, če bi ga bila kdaj imela, pa je menda bila od nekdanj brez njega, kajti listinska oblika iz l. 1291 je Ozlitz in iz l. 1584 Osslizi (Izvestja muzejskega društva I, 74 ozir. 76), ta e so ji začeli pismouki vrivati še le v drugi polovici minolega stoletja. Catalogus cleri za l. 1857 ima še Ofelza, oni za l. 1858 (str. 144) pa že piše Ofelza. Ta e v novi obliki Ofelza je pa treba primerno razumeti. Če bi n. pr. pismene oblike Bistrica Ribnica pisali popolnoma po narodni izreki, dobili bi Bisterca, Ribenca, — tako je tudi tukaj namesto pismene oblike Oslica nastopila prav po narodni izreki zabeležena oblika Oselca. Po izpadu nenaglašene i iz končnice „-ica“ prevzel je predstoječi l zlogotvorno funkcijo, ta zlogotvorni l pa je dobil v pisavi samoglasniško ali poluglasniško podporo ravno s tem e (Oselca). — Poslej je pisal Catalogus nekaj let Ossliz in dodajal v oklepaju po izreki posneto kranjsko obliko Oselca, kar je bilo še dosti pravilno Leta 1867 pa je izvršil kar na celem kontaminacijo ali neko pogrešno spojitve obeh oblik ter začel pisati Oselica (str. 23 in 142) in ta pisava se od tedaj v tej knjižici trdovratno vzdržuje, dasiravno je popolnoma napačna. — To je prav tako, kakor če bi pisali Bisterica, Ribenica, Okrogelica namesto Bistrica, Ribnica, Okroglica (iz pridevnikov „bistër, ribën, okrogël s poluglasnikom, ki odpade). Okroglica je vas v Loški občini Laškega okraja na Štajerskem.

Ferdo Kozak :

Sestri.

10.

Brtajev pogreb se je končal, kakor vsi drugi pogrebi. Zvonovi so zvonili, jok je odmeval iz prvih parov za krsto, in potem se je vsulo kamenje. — Komaj da so vedeli najbližji, da nekoga manjka, da se nikdar več ne vrne. Pogrebci so se razšli, večina je zavila v vaško krčmo k pogrebščini. Tam so sprva hvalili pokojnika in njegove zasluge, potem je hvala prešla na jedi in končno na vino.

Jeziki so se razvozlali, duše so se znebile morečega vtiska smrti. Vsakdanjost je kmalu pregrnila svoj plašč čez žalost.

Martin in Tinka sta molče korakala proti domu. Oba sta strmela nekam pred se, obema je bilo težko v duši. Tinka je tupatam zaihtela in si obrisala solze.

„Zakaj jokaš?“

„Tako hudo mi je, Martin.“

„Pomiri se, Tinka, zgodilo se je, kakor je bilo odločeno. Ne skrbi za prihodnjost. Če sva živela dozdej, bova še naprej. Očetovo posestvo pripade tebi. Svetoval bi ti, da ga prodaš in se preseliš popolnoma k meni. Delal bom, kar bom mogel, ti pa gospodinj in vse pojde gladko!“

„Naj bo. Hočem te poslušati v vsem.“

Molče sta se vzpela v grib, gazila sneg in prišla trudna domov. Polagoma se je zvečerilo, na zahodu je zasijala večernica s svojim bledim, mrzlim svitom.

„Ne jokaj, Tinka! Tudi meni je bilo hudo, ko mi je Rezika ušla; bolj me je grizlo, kakor bi mi bila umrla. Zdaj sem se pa vdal v usodo. Pustil sem solze in spomine in se lotil dela. Tako sem lahko pozabil vso žalost, pozabil svojo nesrečo.“

Tinka ga je poslušala in nekoliko potolažena šla spat.

Ko je Martin ostal sam v kuhinji, ga je obšlo tesno čustvo. Pihnil je luč, šel prek dvorišča na hlev in se zakopal v seno. Dolgo časa je strmел v črno temo, a spanec mu ni hotel zatisniti oči. Saj ni pozabil tistih temnih črnih oči, tistih živordečih usten. Skušal je prisiliti misli, da ostanejo pri njem, a zaman. Čim bolj je premišljal, tem bolj je spoznaval, da je vse njegovo delo obstajalo le v mislih na Reziko. Vedno jo je videl pred seboj, delal je pravzaprav zanjo. In stokrat raje bi imel, da bi bila mrtva, kakor da ga je pustila. Danes je to dognal, danes, ko je spremil Brtaja k večnemu počitku. Človek se peha in trudi, življenje ga meče zdaj sem, zdaj tja, dokler ne pride spanje. Tedaj je pozabljeno vse, niti spomina ni več. Rezika pa živi morda zadovoljno in se ne meni zanj, samotarja. Žal mu je bilo, da je prevaril Tinko, ker se je zavedel, da je v resnici ne ljubi. Res, da je v hipu vzplamtela strast, a le tisti hip, tisto noč. Tako švigne plamen iz ognjišča, dokler ga ne potisne nazaj previdna roka.

Zgodaj zjutraj se je prebučil. Mračnega obraza je zlezal po lestvi na dvorišče in pogledal naokrog. Zoprno so ga pozdravljala bajtina okna, zoprno mu je bilo vse, kar je pogledal. Zavalil je

tnalo pod streho, poiskal sekuro in pričel cepiti drva. Njegove misli so pa romale daleč nekje, sanjale so o solncu in gorečem žitu, o prijetnem domu in o Reziki.

Tedaj je prišla Tinka na prag.

„Pa si priden danes, Martin.“

„Moram.“

„Saj se ne mudi, s kurivom sva preskrbljena.“

„Vseeno.“

Pogledala ga je skoro očitaje, pomolčala, se okrenila in vzdihnila. Neka temna slutnja ji je hipoma prešinila dušo. Prinesla je košim koruzo in jo potresla pred pragom.

„Martin, morda pa bi bilo le boljše, če prevzamem očetovo gostilno?“

„Zakaj?“

„Tako se mi zdi.“

„Stori, kakor misliš, da bo prav.“

„Ponoči sem premišljala različne stvari in končno . . .“

„Če ti je hudo pri meni, te ne maram zadrževati.“

„Saj ti ničesar ne očitam, Martin. Zakaj se jeziš? Mislila sem samo, da bi se ti lahko kesal.“

„Kako to?“

„Če bi se na primer Rezika zopet vrnila.“

Martin se je vzravnal in se ozrl. Napol začudeno jo je meril z razprtimi očmi, kakor da je govorila njegove misli.

„Kaj misliš, da pride?“

„Mogoče!“

„Ne verujem. Prvikrat je prišla, a zdaj je predaječ. Pomisli vendar, da ni tamle za oglom.“

„Vem, Martin, a vse je mogoče.“

„Seveda, seveda! Da bi prišla . . . no, potem že nekako uredimo. Nič se ne boj, vse se dobro izteče.“

Tinka mu ni odgovorila. Parkrat ga je pozorno pogledala v oči, potem pa je odšla v hišo. Martin se je zamišljen naslonil na podboje hlevnih vrat. Kaj bi bilo, ako se Rezika vrne! Kaj ji poreče zaradi Tinke? Resnice ji ne more povedati, ker bi ga bilo sram. In kaj bi bilo s Tinko?

Tako se je mučil dan za dnevom, trla sta ga skrb in hrepenenje. Govoril ni dosti, Tinke se je ogibal. Zdaj, ko je nenadoma zavozil med dvoje skal, zdaj šele se je docela prebudil iz sanjarenja zadnjih dni. Zakaj je varal Tinko, saj je v resnici ne ljubi, saj mu

ne more nadomestiti Rezike. Tinka se mu je zasmilila; zdelo se mu je, da se je igral za kratek čas. Tako ne more ostati, lagati ne sme več. Bil je prepričan, da mu Tinka odpusti, saj ji ni nalašč obetal ljubezni. Takrat se mu je zdelo popolnoma naravno, da pozabi Reziko in si preskrbi žensko, ki dela in skrbi zanj. Zdaj pa, ko jo je spoznal, da hrepeni po Reziki bolj kakor prej, ga je potrla misel na Tinko.

Pozno zvečer je prišel domov. Tinka je že spala; v kuhinji je brlela privita svetilka. Martin jo je vzel in stopil v izbo. Tinka se je zganila in se počasi vzravnala na postelji.

„Dolgo te ni bilo.“

„Zamudil sem se.“

Počasi je hodil gor in dol.

„Ali ne pojdeš spat?“

„Saj še je časa dovolj. Rad bi se nekaj pomenil s teboj.“

Ustavil se je pri mizi, položil roko na stol in se zagledal v luč.

„Glej, Tinka, ko smo pokopali tvojega očeta, sem med pogrebom spoznal, da ne ravnam prav. Sama veš, kako je bilo in kako so me tlačile nesreče. Mislim, da me razumeš.“

Tinka je mirno prikimala in sklenila roke na odeji.

„Sam ne vem, kaj mi je storiti. Da bi ti še naprej lagal, ne morem, ker se mi ne zdi lepo. Saj dobro veš, da Rezike ne morem pozabiti, čeravno sem že večkrat poskušal na različne načine.“

„Potrpi, vse se še na dobro obrne.“

„Ne verjamem.“

„Lahko se zgodi. Če hočeš, da grem, pojdem in nikdar ti ničesar ne očitam. Če pa ostanem, sva si lahko prijatelja in vse drugo naj bo pozabljeno.“

Martin jo je ginjen pogledal.

„Ti moraš ostati pri meni!“

„Storim, kakor hočeš.“

„Ti si res dobra, Tinka, edina ti si me razumela.“

Pomolčala sta. Novost teh čustev ju je prevzela s tako silo, da misel ni mogla najti primerne besede. Martin je hotel govoriti, a tajna zavest krivde ga je ovirala. Bilo mu je še težje kakor prej. Tinka je tiščala roke na obraz, telo se ji je stresalo v ihtenju.

„Zakaj jokaš, Tinka? Ali si huda?“

Začudeno ga je pogledala.

„Zakaj vendar! Saj vem, da drugače ni moglo biti. Že tisto noč sem spoznala tvoje trpljenje, pa sem raje molčala, da bi te ne razžalila.“

„Ostaniva prijatelja!“

Podala mu je roko.

„Ni vzroka, da bi se sovražila.“

Martinu je bilo, kakor da se je v tem hipu vsemu odrekel. Neprijetno čustvo osamelosti ga je gnalo ven pred hišo.

Noč je bila mrzla in jasna. Od juga so po malem pihale sape, v tihem žuborenju potoka je zvenela pomladna slutnja.

Martin je stal sredi dvorišča. Bilo mu je kakor mornarju, kadar v najsilnejšem viharju pozabi sneti jadra, pa se pripravlja, da zleze na visoki, omahujoči jambor. Za hip je omahoval, tisti usodepolni hip, ko zagleda v bližini preteče čeri in se ustraši pogina. Potem pa je sklonil glavo in zamižal.

11.

Po poljih je kopnel sneg; drobni, čisti potočki so curljali po grapah in jarkih. Po nebu se je podila čeda belih, skodranih oblakov, kakor da bi pastir preganjal ovce.

Tinka se je vračala z Martinom iz mesta. Gori na prelazu sta obstala in se ozrla na očetovo bajto.

„Glej, Martin, kako je bilo tu gori prijetno!“

„Danes si se ji odrekla.“

„Kaj pa je preostajalo drugega, kakor prodati to posestvo.“

„Najbolj pametno je bilo.“

„Koliko sem presanjala na tem vrtu, koliko prejokala! Čudni časi so bili.“

„Čudni časi,“ je Martin zamolklo ponovil.

„In vendar lepi. Tu sem te prvič ugledala, ko si prišel po prvi prevari. Tako si bil potr!“

„Pusti te spomine, naj bodo pozabljeni, kakor bo morda kmalu vse pozabljeno.“

Spustila sta se po klancu.

Martin se je še enkrat vživel v tisto noč priznanja, ko je Tinki skril svoje hrepenenje po Reziki, in čustvo sramu ga je objelo s toliko silo, da se je stresel. Zdelo se mu je, da se je tisto noč ponižal, ker je omagal pod težo svojega križa. Tesno stisnjenih ustnic je gledal v dolino.

Tinka je mislila na očeta in na pretekla leta. Vsak spomin mladosti je sladak, posebno če ga preveva dekliška ljubezen. In Tinkine duše se je dotaknilo kakor sanje, mehko, otožno. Pretekli dnevi so se lesketali v mladosti kakor dragulji.

„Birtičevka je bila danes tudi v mestu.“

„Vem, saj sva jo srečala.“

„Kaj ti ni povedala? Veš, Tita je v neki tovarni ubilo.“

Martin je postal.

„Koga?“

„Tita!“

„Ni mogoče!“

„Birtičevka je zvedela v mestu. Ona bere tudi časopise, pa je bilo pisano, da se je težko kladivo utrgalo in padlo Titu na glavo. Bil je pri priči mrtev.“

„Škoda tako močnega fanta.“

„Nesrečno je končal. Tako se mi je zdelo, kakor da ga je zadela kazen.“ —

Solnce je klonilo na zapad. Iz njiv so puhtele meglice kakor iz kotla, pesem potokov se je oglašala glasneje. Vsepovsod po gozdu je žuborelo in se pretakalo, voda je grizla v kolovoz male stružice, se prelivala skoz kotanje in razposajeno drla dalje. Tupatam na senčnem pobočju so se še belile zaostale kepe snega, poleg pa je že odganjala sveža trava.

Martin in Tinka sta šla skoz gozd sklonjenih glav in zasajenih oči. Tisti večer nista več izpregovorila besede. Ognila sta se drug drugemu, kakor bi se bala za svoje misli.

Pomlad je planila v dan kakor plamen, vztrepetala je in se razgrnila prek polja. Objela je gozdove in hribe s svojimi žgočimi rokami, nebo je zažarelo od vriska in pesmi. Kukavica je preštevala leta zemljanov. Martin je pozabil svoje gorje na njivi. Ko je strmel v mehko, mastno prst, ga je zgrabil divji nagon, da bi jo razril in razkopal do dna.

„Preveč se mučiš, Martin.“

„Kaj to! Kadar delam, sploh ne vem, da delam. Veš to je tako lepo, kadar pot zalije obraz in sili v oči, tedaj bi se najraje smejal veselja.“

„Pa bi dokupil še eno njivo!“

„Te pa ne rabim.“

Pa sta sedela ob koncu njive pod senčnim grmom in se razgovarjala. Tinka je odšla domov. Martin je gledal za njo in ni mogel razumeti, zakaj bi bilo treba kupiti še eno njivo. Morda se je Tinke polastilo hrepenenje po obširnem posestvu? Zgrabil ga je sum in obenem se je s silnejšim glasom oglasil spomin na Reziko. Saj ona ga ni nikoli nagovarjala, naj dokupi posestvo, nikdar ga ni bodrila

k delu. Tiho je opravljala svoje delo, storila je to, kar ji je rekel. Zdaj pa hoče Tinka novega polja! Morda jo je sram njegove male bajte, ne upa si pogledati bogatejšim vaščanom v oči. Spletal je iz tistih besed, izgovorjenih v popolni brezbriznosti dolgo vrsto očitanj. Čim dalje je premišljeval, tem bolj tuja mu je postajala Tinka. In obenem se je neštetokrat vpraševal, zakaj je ravno njej zaupal svojo skrivnost. Ko se je zvečer vračal, mu je bilo tesno pri srcu; zdelo se mu je, da gre v tuj dom. Najraje bi sploh ne šel v hišo, hotel se je v besedah razmahniti in izliti svoj žolč drugim v srce. Rad bi se sprl s Tinko, ji očital vse mogoče stvari, samo da bi se nekoliko oddahnil.

„Ali si že prišel?“

„Celo noč vendar ne morem ostati na njivi!“

„Tega bi tudi jaz ne pustila, odpočiti se vendar moraš.“

Zamrmral je nekaj pred se, Tinkina prijaznost mu ni bila po volji.

„Kdaj pa pričneš jutri?“

„Ne vem.“

„Mislim, da se ti ne mudi posebno. Sicer bi bilo pa bolje, da jutri ne greš na njivo.“

„Zakaj pa ne?“

„Ali nisi pravil, da bo treba v gozd po steljo. Glej, zdaj bi bil pripraven čas. Polje se jutri čez dan spočije in pojutrišnjem bo delo lažje.“

„No seveda, grem pa v gozd jutri.“

Uvidel je, da govori Tinka resnico in nezadovoljen je umolknil. Molče je večerjal in takoj vstal.

„Greš že spat?“

„Dovolj sem truden, kaj hočem tebe varovati!“

„Nisem tako mislila.“

„Pa lahko noč!“

Šel je v hlev, opravil konja, nastlal kravam in prinesel vode. Bil je žalosten, da se ni sprl s Tinko. Povedal bi ji lahko, kar misli in stvar bi bila v redu.

Tinka ni mogla razumeti, zakaj je bil tako osoren. Saj je popoldne na njivi govoril vse drugače, se smejal in šalil, zdaj pa je prišel domov kakor nevihta. Ko je pospravila v kuhinji, je sedla pred hišo in se naslonila na zid. Napol miže je strmela proti zahodu, kjer so se v rumenkastordeči luči premetavali orjaški oblaki, obrizgani od krvavordečega sijaja zahajajočega solnca.

Književna poročila

F. Milčinski, Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A.(damič). Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. M. 80. 74 str. Broš. 80 vin.

„V starih časih“ — tako se pričenjajo povesti, ki so s svojo divjo romantičnostjo in krutimi grozotami dramile našo deško fantazijo, da smo slušali z odprtimi usti in še ponoči v nemirnih sanjah vzkrikali od tesnobnih groz, ko se je iztezala preko nas, majhnih in preplašenih, črna dolga roka krvičejnega razbojnika. Blodili smo po neskončnih črnih lesovih, mimo globokih prepadov, izgubljali se plakajoč in se srečavali z bradatimi, nepoznanimi možmi, ki so hudo gledali in nas brezsrčno tirali s sabo na svoj dom. In tam v visoki črni hiši smo bili priča neštetim trinoškim činom in z zastajajočim dihom smo prisluškovali krohotu razbojnikov, hreščanju kosti, škrtanju zob in globokemu ječanju nedolžnih žrtev . . .

Nešteto je varijacij, a vse te povesti so si podobne na las, razširjene menda pri vseh narodih in po vseh krajih, kar znači, kako globoko so proniknile v narodov duh. Narod jih pripoveduje v prozi in verzih. Tudi slovenska pesem se je obogatila z njimi. In odtod je dvignil g. Milčinski ta svoj motiv in ga prepesnil v „roparsko pravljico v enem dejanju“. Če je opravičena ta označba, ali če ni — poglavitno se mi vidi, da nam ni napisal nikakih drugih „Rokovnjačev“, niti drugega „Divjega lovca“, ni narisal širokih slik, idealiziranih in pretiranih na smešno plat, z golo teatraliko in genljivo ljubeznijo po šablonski maniri „ljudskih iger s petjem“. Posegel je globlje in postavil dejanje, ki edino pravzaprav tvori jedro pravljice, v ozadje, pred očmi gledalca pa se odigrava notranji konflikt mlade žene. Ljubezen in groza se borita v nji, ta dva dramatska elementa, ki opravičujeta pisatelja, da si ni izbral oblike preproste povesti. Vso „pravljico“ delim v dva dela: prvi, ki tvori uvod, v okviru celote morebiti nekam dolg, je slika vesele kmetске svatbe, ki traja tri dni in tri noči in ki jo pozdravlja že rosa tretjega jutra, njene stare šege in običaji, s svati in godci, s pogačo in petjem, ter nato drugi del: sanje Katine in mojstrski besedni boj med Kato in Volkašinom.

Kata Boljančeva, neustrašna in drzna mladenka, se je poročila z Jurajem Nenadom, bogatim po svojih belih dvorih in telesni moči. Svatujejo. Kata in Juraj se odpeljeta na njun dom, a gostija se veselo in šumno nadaljuje. Tu srečamo osebe, ki jih je postavilo življenje pisatelju v knjigo. Poznamo korenjaka Matjaža, nesrečnega, jokavega zaljubljenca Tilna, očeta Boljanca in možatega starejšino in vse druge, ki nosijo svoje obraze in govore svojo besedo. — A nenadoma plane v ta veseli dirindaj neustrašna Kata preplašena, bleda, trepetajoča. Kaj je ž njo? Gostje se čudijo: ušla je možu. Oče, mati poprašujeta po vzroku, Kata molči. Le svojega brata Matjaža pošlje v mesto s tajnim naročilom. In pirovanje, ki je nekoliko zastalo, se nadaljuje ob prisotnosti Kate. Prineso pogačo, ki jo reče starejšina med petjem in poljubljanjem. V ozadju pa še pojavi Katin mož Jura; Nenad, črn in visok. Groza obide Kato. Juraj jo prosi, naj se vrne ž njim, Kata pa mu je tuja in sovražna. In nato jame pripovedovati „sanje“ svoje prve poročne noči. A obenem že prične siliti vsa nemirna Juraja, naj ubeži. Juraj pa kljubuje in hoče čuti „sanje“ svoje žene do konca. V teh „sanjah“ je videla žena svojega moža kot glavarja

razbojnikov. Prisostvovala je skrivaj ropu, ki ga je izvršil v kleti domače hiše njen mož na tujem, neznanem mladeniču. Groza je pala na poslušalce. Kata jim ukaže, naj se odstranijo. In spet se rahlo drami v nji ljubezen in zato prosi svojega moža iznova, naj ubeži. Še je čas . . . A Juraj, ki vidi, da je izdan od svoje lastne ljubljene žene, ki bi ga edina mogla preustvariti, ji kljubuje še nadalje in ji pove vse: Volkašin mu je ime, hajduk je, strah in trepet daleč naokrog. Da, ropal in moril je, a Kata, ki je izdala svojega moža, ljubečega in vsega vdanega, je po svojem srcu trša od hajduka. In ko jo končno spomni Juraj njunega sina ali hčere, ki pride, in sramote, ki bo pala na Kato in otroke, tedaj se v nji nenadoma zopet dvigne iz groze in studa in sovraštva vsa velika ljubezen te žene do svojega moža roparja. Oklene se ga s silo, ubežati hoče ž njim. Že je prepozno: pred vrati stoje vojaki.

V to skromno, romantično zgodnico, v to mrtvo grudo je dahnil g. Milčinski živega duha svoje pesniške besede. In pod njegovim peresom je nastal umotvor, tragičen poem. Ta „bela“ Kata, jaka in nesrečna, vsa strta in ponižana, ki se bori s svojim ponosom in svojo ljubeznijo, čustvena in vroča v svoji nepreudarnosti, je najboljši tip, ki ga nam je ustvaril pisatelj. Iz srede življenja je. Volkašin, pol zver pol dete, pa je popolnoma pesniška osebnost, roparski heroj: krvoločan, a neskončno ljubeč s svojim otročjim srcem. No berač „Malha“ in brusač je dvoje stereotipnih figur.

O jeziku posebej ne bom govoril: tako svež in nepotvorjen je, tako pristno naroden, kot je vse delo. Še v besedi se poznajo sledovi narodne pesmi. Tehnično je prvi del brez dejanja in bi se pri uprizoritvi moral odigrati v jako brzem tempu. Takisto tudi pevske vložke, ki sicer ne stoje z dejanjem samim v nikaki organski zvezi, a tvorijo kot medigra čudovito lep in posrečen prehod k drugemu tragičnemu delu. Prijatelj Adamič mi je preigral svojo partituro na klavirju. Lahkotna godba je, z znanimi, lepimi narodnimi motivi. Na pevce in na zbor ne stavi posebnih težkoč in bi se mogla proizvajati tudi zase. Vsekakor več težkoč in mnogo več spretnosti pa zahtevata od igralcev vlogi Volkašina in Kate, in zato se v doglednem času na naših skromnih diletantskih odrih, ki jim je namenjena, ne bo igrala mnogo ta lepa „roparska pravljica“.

Fran Albrecht.

Fr. Remec, Na devinskih skali. Zgodovinski roman. „Narodna tiskarna“ v Ljubljani, 1913. 80. 311 str. Broš. 2 K, vez. 3 K.

Dogodki predočujejo kratko fazo srednjeveškega življenja; ponazorjen je v tej Remecovi stvaritvi prvi začetek 13. stoletja, misel-vodnico tvori ekspanzivnost oblastnega Ogleja v moralnem in materijalnem oziru ter naravni odpor na slovenskih tleh, osredotočen okoli najzanimivejšega goriškega gradu Devina ob Adrijanskem morju. Na tej skalni utrdbi — Pucinum so jo nazivali nekoč Rimljani — kakor tudi na Premu, v Senožečah in v Belaju je vladala plemiška rodbina, ki je bila po tedanji šegi in navadi živa nadloga v Trst potujočim trgovcem, dokler ni prišla l. 1395. last izumrlega rodu Habsburžanom v roke.

Takratnega gospodarja Jurja Devinskega nam je očrtal pisatelj kot dokaj prikupnega moža, vnetega za blagor in prospeh svojih podanikov; edini izmed sosednih vitezov in velikašev je bil ohranil neodvisnost od grabežljivih akvilejskih patrijarhov, spoznavši njih gospodovalne tendence. Vendar zaradi denarnih stisk se je čutil primoranega odprodajati za patrijarhatove zlatnike kos za kosom svojih vrhovnih pravic. Poleg tega so prežali tudi avstrijski vojvoda, beneški dož in mejni grof istrski na njegovo obširno posest. Do krvavega spoprijema je prišlo, ko je zastopnik Ogleja na podlagi podle, a specijozne obtožnice izobčil neupogljivega

Jurja iz cerkve. Korenjaško se je up'ral s svojim bratom, bivšim roparskim poglavarjem, nesorazmerni premoči zemljelačnih Furlanov na kraških svojih gozdih, preskrbljenih s skrivnimi vodovodi, dokler ga niso verolomni nasprotniki, pristaši gesla „namen posvečuje sredstva“, ulovili v svojo past. V hipu, ko bi ga imeli osvoboditi, se zgrudi zastrupljen na zemljo.

Delo se čita prav z lahkoto, zanimivosti ne nedostaja od konca do kraja. Avtorja ne skrbijo stilistične arabeske novejših struj, mirna pripoved v ravni črti mu je lastna. Skušal je podati čimveč podrobnosti za oznako časovnega duha. Kdaj se vas morda polaste skomine pokoketirati s sumom, da utegne biti ta ali oni detajl opazovan anahronistično z dandanašnjim očesom: vsekakor pa so belokožni črnorizci risani primerno črno, t. j. silhete v temnem tušu, dočim črnokožca Hasan in Zulejka ne izgledata prezamorsko ter sta nam simpatična. Nekatere partije so polne emocije, na pr. vzajemna skrb žene in ljubimke za istega junaka. Več kot enkrat bi drhteli za usodo protagonista, ko bi ne imeli pred sabo šele tretjine romana, ki bo gotovo prispeval, da si marsikdo osveži pojme o nekdanjem socialnem dejanju in cerkvenem nehanju.

A. Debeljak.

Etbin Kristan, Drobtine iz Pavlihove zapaščine. V Ljubljani, 1912. Natisnila „Učiteljska tiskarna“. 80. 98 str. Broš. 1 K 20 v.

Knjiga vsebuje tri enodejanke: komediji „Uspeh“ in „Klub »Resignacija«“ ter šalo „Kdo je blazen?“. Čitali smo jih že prej v listku „Zarje“. V vseh treh veseloigrah srečamo že znane pisateljeve vrline: izvrstno karakteristiko značajev, naraven dialog, ki ga podčrta semintja duhovita opazka, živahnost dejanja in drzno tehniko. Brezdvomno je največje vrednosti komedija „Uspeh“, izborna satira na našo glediško publiko, polna zasluženih klofut. Kdor hoče spoznati vso plitko, narejeno globočino in prazno nadutost naše četrtre odrske stene, tu jo ima, gosp. Kristan jo je fotografiral! Po jasni in točni ekspoziciji se razvije priprosto, pa vendar zanimivo dejanje, ki se vrši in dovrši tekom zadnjega dejanja neke komedije in po končani igri v glediški restavraciji. Naturnost oseb in njihov govora je mojstrsko delo. Hodil sem po cesti, pa sem jih srečaval drugega za drugim, vse, od restavraterja Majerja, pa do profesorja z njegovim Pohlinom. Tudi živo glediško kroniko sem srečal in sploh celo legijo ljubiteljev glediške umetnosti in njenih poznavalcev, ki sodijo delo po ploskanju, oziroma neploskanju njega Ekselence. Vsa komedija je krepko in enotno delo, kakršnih imamo le malo pri nas.

„Kdo je blazen?“ ima v začetku slab dialog; še slabši je pa konec sam, ko dokaže kapitan s svojo dobrosrčnostjo, da ni blazen. „Klub »Resignacija«“ je stvar brez vsake realnosti, brezbarvna, samo na papirju. Naraven je samo igralec vagabund, njegove misli in besede.

Jos. Šest.

Dr. Leopold Lénard, Ljubljanski dirindaj. Dramatične sličice iz glavnega in stolnega mesta Slovenije. V Gorici, 1913. Narodna tiskarna. M. 80. 73 str. Cena?

Ako bi slučajno ne vedeli, da je avtor teh neslanosti abstinenčni piščalkar, bi uvrstili njegov „Ljubljanski dirindaj“ med žalostne izrodke — delirija. Pred dobrim stoletjem se je zasvetlikal na našem književnem obzorju soroden literarni kuriozum: Knoblove pesmi „iz Kranja“. Kar je zapisal Vodnik o njih, to velja tudi za Knoblovega epigona — dr. Lénarda!

Kapistran.

Razni zapiski

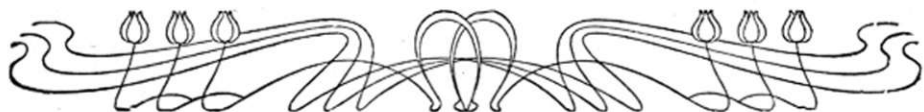
Ali Meonid ali Meonijan? V zadnji Zvonovi številki na str. 502 je prva oblika z drugo zamenjana — ali korigirana. Ta korektura se mi pa zdi ponesrečena. Res je sicer, da razlagajo ime Μαϊωνίδης eni = „Majonov sin“, drugi pa = „iz Majonije domá“. Majonija je bila pokrajina v Lydiji, kjer je bilo baje preporno Homerjevo rodišče (Smyrna, Kolofon), in deželani te pokrajineso se zvali Majoni ali Majonci (Μαϊωνες). Lahko bi jim tudi rekli Majonijani ali Meonijani, kajti sufiks „-jan“ zaznamuje pripadnike kakega naroda ali naseljence kakega kraja, in kdor je iz Majonije, je Majonijan — iz oblike Majonec tudi Majončan, kakor n. pr. Ljubljčan, Zagrebčan s posredovanjem oblik Ljubljanec Zagrebec, kajti direktno iz krajnega imena bi bil Zagreblian (Agramensis). — Če so deželani Majonije Μαϊωνες , je posameznik Μαϊων , ki tudi lahko služi za osebno ime. Primeri naše primke Lah, Hrovat, Kranjec, Korošec, Pajer, Böhm, Sax i. t. d. Končnica $-\text{ίδης}$ v grščini tvori patronymična imena, torej Μαϊωνίδης mladi (mali) Majon, Majonov sin, Majonič, Majonovič, kajti patronymična končnica v slovenščini je $-\text{itj}$ (išt v , ič, ič) Lahov sin Lašič, z velariziranim lo^m Vašič, Hrovatič, Kranjčič i. t. d. Če je torej Ovid rabil obliko Maeonides, je pač mislil Homerja Majonoviča (Majonovega sina) ali Meoniča, ne pa Majonijskega deželana ali Majonijana. Toliko že smemo sklepati iz obrazovanja imena s patronymično končnico $-\text{ίδης}$.

Formanti (sufiksi) imajo svoje določene sfere in ugotovljene pomene, preko katerih jih ne kaže mešati. Torej tudi Maeonides ne more biti Meonijan. $-\text{ίδης}$ se pritika na osebna imena ter tvori iz njih patronymika ali poodetna imena, n. pr. Σιμωνίδης Simonov sin, Simonič (Simončič), Λεωνίδης Leonov sin, Leonič i. t. d. — Naš $-\text{jan}$ pa se obeša na krajna in pokrajinska imena ter napravlja stánovniška imena, n. pr. gradec, gradčan; grad, grajan; trg, tržan; mesto, meščan; hrib, hribljan; dol, doljan i. t. d.

L. P.

H. Smrekarjeve razglednice. V Kleinmayr-Bambergovi zalogi je izšla serija 6 umetniških razglednic, ki jih je po slovenskih narodnih pesmih naslikal naš najduhovitejši karikaturist H. Smrekar. Umetnik tolmači po svoje veselje in trpljenje našega ljudstva, kakršno se zrcali v njegovih narodnih pesmih. Iz tega prebogatega vira je zajel dva resnejša motiva o minljivosti posvetnega, dva erotična in dva vinska motiva. — Želeti je, da postanejo na enak način narodova last njegove literarne karikature, ki so vsakokrat privabile nebroj občinstva pred Schwentnerjevo izložbo, kajti pokrajinskih razglednic, slabih in dobrih, imamo menda dovolj.

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok in vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov.**

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in risalnimi potrebščinami

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

trgovskih knjig

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic** kupnih knjižic in sploh vseh potrebščin te stroke.

Največja slovenska hranilnica!

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

v Ljubljani, v lastni hiši, Prešernova ulica števil. 3

je imela koncem leta 1912 660 milijonov kron denarnega prometa, 42 milijonov kron vlog in 1 milijon 300 tisoč K rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik. — Sprejema tudi vložne knjižice drugih denarnih zavodov.

Vloženi denar obrestuje po

 $4\frac{1}{2}\%$ brez odbitka.

Pripisuje nevzdignjene obresti vsakega pol leta h kapitalu, da se tudi obrestujejo. Hranilnica je pupilarno varna. V njo vlagajo c. kr. sodišča in jerobi denar mladoletnih otrok in varovancev, župnišča cerkven, občine pa občinski denar. Hranilnica stoji pod javno kontrolo in nadzorstvom c. kr. deželne vlade. Izključena je torej vsaka izguba vložnega denarja in to tudi za časa vojske, ker ima hranilnica denar razposojen na zemljišča. — Hranilnica posoja na zemljišča in poslopja proti $5\frac{1}{4}\%$ obrestim in najmanj $\frac{3}{4}\%$ amortizacije.

Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. — Posoja tudi na menice in vrednostne papirje.